

وزارت معارف

معینیت انکشاف نصاب تعلیمی و

تربیه معلم

ریاست عمومی انکشاف نصاب

تعلیمی و تألیف کتب درسی

رهنمای معلم

تعلیم و تربیه اسلامی

(مذهب جعفری)

صنف دوم

رهنمای معلم تعلیم و تربیه اسلامی

صنف دوم

کتاب های درسی متعلق به وزارت معارف بوده، خرید و فروش آن در بازار جدا ممنوع است.
با متخلفین برخورد قانونی صورت می گیرد.

وزارت معارف

معینیت انکشاف نصاب تعلیمی و تربیہ معلم

ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی

رهنمای معلم

تعلیم و تربیہ اسلام

صنف دوم

(مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۷ هـ. ش.

مؤلف

— محمد قاسم الیاسی «ترگانی»

ایدیت علمی و مسلکی

— مؤلف محمد باقر حلیمی «جعفری»

ایدیت زبان

—

کمیته دینی، سیاسی و فرهنگی

—

—

کمیته نظارت

— دکتور اسدالله محقق معین انکشاف نصاب تعلیمی و تربیہ معلم

— دکتور شیر علی اظریفی مسؤول پروژہ انکشاف نصاب تعلیمی

— سرمؤلف عبدالظاهر گلستانی رئیس عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

طرح و دیزاین

— وحیدالله «محمدی» و محمد علی «نظری»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامپریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیري	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان

بسم الله الرحمن الرحيم

پیام وزیر معارف

استادان و معلمان محترم،

تعلیم و تربیه اساس انکشاف و توسعه همه کشورهای جهان را تشکیل می‌دهد، نصاب تعلیمی یکی از عناصر بنیادی و اولیۀ تعلیم و تربیه بوده که مطابق انکشافات علمی و نیازمندی‌های جامعه وضع می‌گردد، واضح است که انکشافات علمی و ضرورت‌های جامعه همواره در حال تطوّر می‌باشد؛ بناءً لازم است نصاب تعلیمی نیز به صورت علمی و دقیق مطابق ایجابات عصر و زمان انکشاف نماید؛ البته نباید نصاب تعلیمی تابع تغییرات سیاسی، نظریات و تمایلات اشخاص گردد.

کتاب رهنمای معلم که امروز در دسترس شما قرار دارد بنابر همین مشخصات تهیه و ترتیب گردیده است، با تکیه بر میتودهای جدید تدریس، فعالیت‌هایی در آن اضافه شده که فعال داشتن شاگردان در عملیۀ تدریس جزء پلان درسی گردیده است.

امیدوارم محتویات این کتاب که با استفاده از روش‌های آموزش فعال مطابق رهنمودها و پلان تعلیمی تعیین شده صورت گرفته مورد استفاده شما استادان عزیز قرار گیرد، و از اولیای محترم شاگردان نیز تقاضا به عمل می‌آید که در تعلیم و تربیۀ با کیفیت دختران و پسران خود همکاری متداوم نمایند، تا اهداف و آرزوهای نظام معارف برآورده گردیده، نتایج و دست آوردهای خوبی برای آنان و کشور ما داشته باشد.

باور دارم که استادان و معلمان گرانقدر ما در تطبیق مؤثر نصاب تعلیمی رسالت و مسؤولیت بزرگ خویش را اداء می‌نمایند. وزارت معارف همواره تلاش می‌نماید تا نصاب تعلیمی معارف مطابق اساسات دین مبین اسلام، حس وطن دوستی و معیارهای علمی با در نظر داشت نیازمندی‌های مبرم جامعه ما انکشاف نماید.

در این عرصه از تمام شخصیت‌های علمی و دانشمندان تعلیم و تربیۀ کشور و اولیای محترم شاگردان تمنا دارم، تا با ارائه نظریات و پیشنهادات سالم و مفید خویش مؤلفان ما را در بهبود و غنای هرچه بیشتر تألیف کتب درسی و رهنمای معلم یاری رسانند.

از همه دانشمندانی که در تهیه و ترتیب این کتاب سهم گرفته اند، و از مؤسسات محترم ملی و بین‌المللی و سایر کشورهای دوست که در تهیه و تدوین نصاب تعلیمی جدید و طبع و توزیع کتب درسی و رهنمای معلم همکاری نموده اند صمیمانه اظهار امتنان و قدردانی می‌نمایم.

و من الله التوفیق

دکتور اسدالله حنیف بلخی

وزیر معارف جمهوری اسلامی افغانستان

سخنی چند با معلمان گرامی

۱- تقسیم‌بندی کتاب درسی

کتاب درسی صنف دوم دارای سی و پنج درس است که در سه فصل تدوین شده است. فصل اول آن از عقاید بحث می‌کند و دارای ده درس است؛ فصل دوم آن به مسائل احکام پرداخته است که این فصل چهارده درس را دربرمی‌گیرد و فصل سوم آن مربوط به مباحث آداب و اخلاق است که این فصل در یازده درس تألیف گردیده است. تمامی دروس مضمون صنف دوم، همانند کتاب‌های دیگر، در ساعت‌های درسی معین تدریس می‌گردد.

۲- عدالت، انصاف و احترام نسبت به شاگردان

یکی از مواردی که در راستای تعلیم و تربیت بسیار مهم قلمداد شده است، رعایت عدالت و انصاف بین شاگردان و نیز احترام گذاشتن نسبت به همه آن‌ها است. معلم موفق و مؤثر همواره به دانش‌آموزان از هر نژاد، فرهنگ و یا جنسیتی که باشند، احترام می‌گذارد و عدالت و انصاف را در مورد آن‌ها رعایت می‌کند. مصاحبه‌ها و نظرسنجی‌های مربوط به نگرش دانش‌آموزان درباره عدالت در صنف درس، نکات مهم زیر را نشان می‌دهد:

(الف) شاگردان، احترام را با عدالت مرتبط می‌دانند و انتظار دارند معلمان با آن‌ها انسانی رفتار کنند.

(ب) شاگردان، معلمان موفق و مؤثر را کسانی می‌دانند که از مسخره‌کردن پرهیز می‌کنند و از ایجاد موقعیت‌هایی که شاگردان در مقابل هم‌سالان خود احترام‌شان را از دست بدهند، جلوگیری می‌کنند.

(ج) معلمان موفق بی‌طرفی فAMILI، قومی، نژادی، منطقه‌ای، زبانی، مذهبی و... را رعایت می‌کنند.

(د) شاگردان، عدالت و احترام را در معلمانی می‌یابند که رفتارشان باثبات است و فرصت مشارکت و موفقیت آنان را در صنف فراهم می‌کنند.^۱

(ه) معلمان مؤثر ضمن حفظ رابطه مناسب معلم- شاگردی، همواره با تک‌تک دانش‌آموزان برخوردی صمیمانه دارند.

(و) معلمان موفق و مؤثر به‌جای این‌که در مقابل و یا برای شاگردان کار کنند، همراه آنان کار می‌کنند.

(ز) معلمان مؤثر به شاگردان اجازه می‌دهند که در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند.

(ح) معلمان مؤثر شوخ‌طبع‌اند و به لطیفه‌گویی تمایل دارند. آنان برای بازی و شرکت در فعالیت‌های مشترک با شاگردان‌شان پیش‌قدم می‌شوند.^۲

۱. خیریه بیگم حایری‌زاده و لیلی محمدحسین: ویژگی‌های معلم مؤثر، تهران، نشر قطره، ۱۳۸۴، ص ۳۰.

۲. همان، ص ۳۱.

۳- محبت، تشویق و همدلی به جای تنبیه

همان‌گونه که می‌دانیم محبت، تشویق و رویه خوب انسان‌ها نسبت به همدیگر یک اصل اساسی و بنیادی به‌شمار رفته، از اهمیتی خاص برخوردار است. رعایت این اصل، به‌ویژه برای کسانی که معمولاً با کودکان سروکار دارند، اهمیت مضاعف می‌یابد. کسانی که با کودکان دمسازاند، علاوه بر این‌که به آن‌ها مهر می‌ورزند، باید با آنان مثل خودشان رفتار کنند و به زبان آن‌ها سخن بگویند؛ چه این‌که به تعبیر مولانای بلخی:

چونک با کودک سروکارم فتاد هم زبان کودکان باید گشاد

بنابراین، هر زمانی که فضای صنف و درس با مهر و محبت، تشویق و مثبت‌نگری آکنده شود، نتیجه بسیار بهتری به‌دست خواهد آمد. درست به همین خاطر است که کارشناسان علوم تربیتی به تشویق بیش‌تر از تنبیه توصیه می‌کنند.

متأسفانه معلمان در کشور ما تنها ابزاری که در دست دارند، استفاده از تنبیه بدنی است و برخی از آن‌ها به این باور رسیده‌اند که اساساً تنبیه بهترین وسیله برای تربیت و آرام نگاه‌داشتن دانش‌آموزان می‌باشد؛ از این‌رو، نظام آموزشی ما همواره با اذیت جسمانی و تنبیه بدنی دانش‌آموزان همراه است! و معلمان معتقداند که چوب از بهشت آمده است و شعر زیر را می‌سرایند:

بی‌ادب را هرکجا دیدی بکوب خرس آدم می‌شود از ضرب چوب

اما نمی‌دانند همین چوبی که به قول آن‌ها از بهشت آمده است، چقدر استعدادهای کودکان ما را به نابودی می‌کشانند. برخی از این کودکان مستعد از مکتب فراری‌اند و حتی از شنیدن اسم مکتب هم نفرت دارند. اگر معلمان یک کمی محبت و تشویق را سرچشمه کار خود قرار دهند، آنگاه همه کودکان نه از مکتب متنفر می‌شوند و نه استعدادهای آن‌ها به هدر می‌رود. اگر معلمان ما دیواری از مهر و محبت دور مکتب بکشند، مطمئن خواهند شد که هیچ دانش‌آموزی نسبت به آن دید منفی نخواهند داشت و هرگز از مکتب فرار نخواهند کرد؛ زیرا:

درس معلم ار بود زمزمه محبتی جمعه به مکتب آورد طفل گریزپای را

به تعبیر یکی از معلمان و دانشمندان موفق سوئیسی: «قبل از هر نوع آموزش جلب اعتماد کودکان لازم است. اگر معلم در این کار موفق شود، بقیه کارها به راحتی صورت می گیرد.»^۱ او رمز این توفیق را محبت، عشق و علاقه خود به دانش آموزان می داند و می گوید: «همه چیز از عشق و محبت واقعی من نسبت به کودکان سرچشمه می گیرد. برای تعلیم بهتر اولین کار جلب اعتماد و محبت کودکان است.»^۲ اگر در مکتب به اذیت و آزار جسمانی و روانی دانش آموزان پرداخته شود، در آینده آنان از مکتب فقط خاطرات و احساسات منفی به یاد خواهند آورد؛ احساساتی از قبیل خستگی، عصبانیت، حقارت و حتی وحشت.

چرا دانش آموزان ما وقتی این سخن را می شنوند که «فردا مکتب تعطیل است»، خوشحال می شوند؟ آیا محیطی که بستن و تعطیل کردن آن برای معلم و شاگرد خوشحال کننده باشد، تعلیم و تربیت است؟ آیا لازم نیست در نگرش های خود تجدیدنظر کنیم؟ آیا مکاتب ما در برخی مناطق به زندان با اعمال شاقه تبدیل نشده اند؟ کودکان را در صنف درس زندانی کردن و هرگونه فعالیت و تلاش فطری و طبیعی را از آنان گرفتن و نظرها و خواسته های خود را به آنان تحمیل کردن، مفهومی جز این می تواند داشته باشد؟ معلم و مکتب به جای تحقیر و تنبیه، باید به آنان شخصیت بدهد؛ یعنی چگونه آموختن، چگونه اندیشیدن و چگونه زندگی کردن را به شاگردان بیاموزد.

برخی از اندیشمندان به این باورند که تربیت شدگان محیط فشار و شدت عمل، فشارپذیرند و به صورت موجوداتی فاقد پویایی برای رشد خود به خودی بار می آیند. روش تربیتی مبتنی بر اعمال فشار و قدرت مداری مداوم معلم و مربی، خمودی بار می آورد و حاصل آن بیش از هر چیز قبول تسلط دیگران است. جامعه ای که از افراد آماده برای قبول فشار مرکب باشد، همواره فشار و دیکتاتوری را پذیرا خواهد بود و مفهوم حق و برابری را هرگز احساس نمی کند؛ بر همین اساس است که ستم پذیری را به یک اعتبار نتیجه ستمگری مداوم دیگران دانسته اند؟^۳ البته باید توجه داشت که تشویق هم باید حساب شده باشد و از حد اعتدال خارج نشود؛ زیرا اغلب جوانان از خودراضی، پرتوقع، بی اعتنا به دیگران و به موازین اجتماعی، بدبین و منزوی که در هیچ شرایط زندگی به حد خود قانع نیستند، همان هایی اند که احیاناً در دوران کودکی و بلوغ بیش از حد مورد توجه بوده اند و اصولاً متوقع و طلبکار بار آمده اند. این چنین کودکان کم تر می توانند با مقتضای زندگی سازگار باشند و به

۱. فرخنده مفیدی: آموزش و پرورش دبستانی و دبستان، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۲، چاپ اول، ص ۸۸.

۲. همان.

۳. محمد طاهر معیری: مسائل آموزش و پرورش، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۴، چاپ شانزدهم، ص ۱۹۰.

واقعیت‌ها فکر کنند و گاهی در اثر برخورد مستمر با پدیده‌های ناخواسته محیط، به یأس، بدبینی و انزوا کشیده می‌شوند.^۱

به‌طور کلی، پژوهش‌ها و تحقیقات به‌عمل‌آمده، بر اساس دلایل زیر، به این نتیجه رسیده‌اند که تنبیه در اکثر موارد کم‌اثرتر از تحسین و تشویق است؛ زیرا: (۱) اثرات تنبیه معمولاً به زمینه یا معلمی خاص محدود می‌شود؛ یعنی اگر دانش‌آموزی در صنف درس «الف» تنبیه شود، دیگر کاری که موجب تنبیه شود، فقط در همان صنف انجام نخواهد داد؛ ولی در صنوف دیگر باز به همان کار ادامه می‌دهد؛ (۲) در تنبیه جنبه الگودهی و الگوگیری وجود دارد؛ یعنی تنبیه‌شونده آخر سر خود تنبیه‌کننده می‌شود؛ (۳) اثر تنبیه آنی، لحظه‌ای و زودگذر است؛ به این معنا که اثر تنبیه چند دقیقه‌ای بیش‌تر طول نمی‌کشد و دوباره همان آش و همان کاسه است؛ (۴) در تنبیه جایگزینی وجود دارد؛ یعنی کسی که به‌خاطر کار نادرستی تنبیه می‌شود، ممکن است همان کار را انجام ندهد؛ ولی کار نادرستی دیگر را انجام خواهد داد؛ (۵) تنبیه همیشه به پاسخ مطلوب منجر نمی‌شود؛ به این معنا که ممکن است دانش‌آموزی که مورد تنبیه واقع شده است، از رفتار نامطلوب دست بردارد؛ ولی این باعث نمی‌شود که او به رفتار درسی بپردازد و ممکن است که وی به خیال‌بافی یا اتلاف وقت بپردازد.

از طرف دیگر، اگر تنبیهی هم صورت می‌گیرد، باید شرایط و ضوابط آن در نظر گرفته شود؛ به‌طور مثال: (۱) شرایط سنی کودک در نظر گرفته شود؛ (۲) بین تنبیه و عمل و رفتار نامناسب و نامطلوب فرد خاطی تناسب وجود داشته باشد؛ (۳) رشد بدنی، عاطفی، روانی، هوشی و عقلانی کودک مورد نظر قرار گیرد؛ (۴) سبک و گذرا باشد؛ (۵) بین ناتوانی کودک و نخواستن او تفاوت قایل شود؛ (۶) با هدف تربیتی صورت بگیرد؛ یعنی از باب دل‌سوزی و هدایت باشد، نه از باب خالی‌کردن عقده و از سر خشم و غضب و (۷) این‌که آیا کودک مستحق تنبیه هست یا نه و...^۲.

۴- توجه به تفاوت‌های استعدادها و تمایزات اجتماعی و محیطی شاگردان

علاوه بر مواردی که گفته شد، معلم محترم باید استعدادهای متفاوت شاگردان را در نظر گرفته، تمام تمایزات و تفاوت‌های ذهنی، اجتماعی و محیطی آنان را درک کند، تا همه آن‌ها را بر اساس همان تفاوت‌های در نظر گرفته‌شده در فعالیت‌های صنفی مشارکت دهد و به کلمه‌های «کدام‌یک می‌تواند»، «چه کسی می‌تواند» و «کی

۱. همان، ص ۱۹۳.

۲. دانیل مویس و دیوید رینولدز: آموزش مؤثر روش تدریس کارآمد، ترجمه محمدعلی بشارت و حمید شمسی‌پور، تهران، انتشارات رشد، ۱۳۸۴، ص ۸۴.

می‌تواند» اکتفا نکند و همه شاگردان را اعم از قوی، ضعیف و متوسط در فعالیت‌های درسی سهیم سازد. به عبارت دیگر، وی بداند که:

- برای چه کسی تدریس می‌کند؟
- برای چه جامعه‌ای تدریس می‌کند؟
- در چه زمانی تدریس می‌کند؟
- چگونه تدریس می‌کند؟

البته آنچه گفته شد، مربوط به انجام فعالیت‌ها می‌شود؛ ولی در مورد پرسش‌های آغازین درس بهتر این است که به صورت مشخص از کسی سؤال نشود؛ بلکه گفته شود «چه کسی می‌تواند»، «کدام یک از شما می‌تواند» به این پرسش پاسخ دهد.

۵- آشنایی با شیوه‌های تدریس

یکی از مهم‌ترین مسائل در تدریس، شیوه و روش تدریس است که خود انواع مختلفی را دربرمی‌گیرد و تأثیر آن در بازدهی تدریس به اندازه‌ای مهم است که اگر تمامی امکانات برای یک تدریس خوب فراهم شود؛ ولی شیوه تدریس مناسبی وجود نداشته باشد، درس ما بازدهی چندانی نخواهد داشت. متأسفانه یکی از مشکلات مهم و اساسی در نظام معارف، خصوصاً در کشور ما، به کار نگرفتن روش‌های تدریس نوین در آموزش است. به همین سبب کیفیت آموزشی از سطح مطلوب برخوردار نیست و دانش‌آموزان علاقه زیادی به تحصیل نشان نمی‌دهند.

معلم باید با روش‌های مختلف تدریس آشنا باشد و باید بداند در کدامین موقعیت آموزشی از کدامین روش استفاده نماید؛ بنابراین، در تألیف کتاب راهنمای معلم سعی شده است تا شیوه‌ها و روش‌های جدید تدریس مطرح و معلم محترم با آن‌ها آشنا شود. علاوه بر طرح شیوه‌های تدریس، تذکر این نکته هم خالی از فایده نخواهد بود که آنچه تحت عنوان معلومات تکمیلی، فعالیت و ارزیابی برای هر درس ارائه گردیده است، صرفاً پیشنهاداتی است برای معلمین محترم. آنچه در این کتاب آمده است، ابزار کمکی برای معلمین گرامی است که در کنار تجربیات، نوآوری‌ها و خلاقیت‌های خویش در راستای تدریس مؤثرتر، از آن برای بهتر شدن کار تدریس بهره بگیرند.

روش‌های تدریسی که در این کتاب راهنما معرفی شده، عبارت‌اند از:

الف) شیوه همیاری

معلمان باید به دانش‌آموزان فرصت دهند تا به صورت گروهی و از طریق همیاری به یادگیری اقدام کنند. یادگیری از طریق همیاری یک قالب یا چهارچوب آموزشی است که در آن گروه‌های دانش‌آموزی ناهمگن از سوی معلم شکل داده می‌شوند و به فعالیت می‌پردازند.

هدف نهایی از کاربرست الگوی تدریس یادگیری از طریق همیاری، دستیابی به فعالیت‌های عالی ذهنی است. این روش می‌تواند موارد زیر را افزایش دهد: همبستگی مثبت، مسئولیت فردی، تعامل چهره به چهره، مهارت‌های اجتماعی و پردازش گروهی. این عناصر معلم را از سخنرانی صرف و دانش‌آموز را از تکرار بی‌مورد آموخته‌هایش رها می‌سازد. افزون بر این، یادگیری از طریق همیاری فرصت‌هایی را پدید می‌آورد که یادگیرندگان بتوانند در موقعیت‌هایی چون کار گروهی، ارتباطات، ایجاد هماهنگی اثرگذار و تقسیم کار موفق شوند.

ب) شیوه نمایش‌نامه‌ای (ایفای نقش)

در این شیوه دو یا چند دانش‌آموز موضوعی را به صورت نمایش‌نامه اجرا می‌کنند. این شیوه تدریس نیاز به مهارت‌های خاص بازیگری ندارد؛ بلکه معلم می‌تواند بنا به محتوای آموزشی مورد نظر، به ضرورت از آن استفاده کند. از ویژگی‌های مهم شیوه ایفای نقش این است که دانش‌آموزان با نمایش و بازیگران آن ارتباط عاطفی برقرار کرده، با هیجان مراحل نمایش را مشاهده می‌کنند و به این طریق، دقت، تمرکز حواس و توجه به مطالب افزایش می‌یابد و یادگیری بهتر و مؤثرتر انجام می‌گیرد. همچنین این شیوه برای مقابله با کم‌رویی و خجالتی‌بودن برخی دانش‌آموزان که در فعالیت‌های صنفی مشارکت کم‌تری دارند، بسیار مفید است. از آنجایی که تمرکز حواس و ارتباط عاطفی در این روش زیاد است، یادگیری بهتر و مؤثرتر انجام می‌گیرد.

ج) شیوه داستان و قصه‌گویی

این روش یکی از بهترین روش‌هایی است که تأثیر زیادی در آموزش و یادگیری شاگردان دارد و اثر آن تا مدت‌های زیادی در ذهن شاگردان نقش می‌بندد و به آسانی فراموش نمی‌شود. در این روش، معلم می‌تواند موضوع درس را به صورت داستان، خاطره، قصه و... برای شاگردان بیان کند.

د) شیوه سؤال و جواب

این روش ممکن است بین دو نفر و یا بین معلم و شاگرد در صنف انجام شود. این روش می‌تواند در بیش‌تر مضامین، مورد استفادهٔ معلمان محترم قرار گیرد؛ ولی توجه به این نکته لازم است که سؤالات باید با توجه به استعدادها و زمینه‌های علمی شاگردان طرح شوند و به‌گونه‌ای باشند که توجه آنان را برانگیزند و ذهن آنان را به حرکت درآورند.

۶- خواندن اشعار با ریتم و آهنگ

و بالاخره معلمان گرامی توجه داشته باشند اشعاری که در این کتاب آمده است، باید با ریتم و آهنگ خوانده شوند؛ زیرا معمولاً اشعار هنگامی تأثیرگذاری بیش‌تری خواهند داشت که با ریتم و آهنگ در صنف خوانده شوند و یا به‌شکل سرود زمزمه شوند، چه این‌که توسط معلم خوانده شود و چه این‌که بر عهدهٔ خود دانش‌آموزان گذاشته شود. فراموش نکنیم اگر این شعرها با ریتم و آهنگ خوانده شوند، جزئی از کلام‌ها و گفته‌های روزانهٔ کودکان خواهند شد که در نتیجه، چه به‌لحاظ نگرشی و چه به‌لحاظ شناختی، یادگیری پایدارتر و مؤثرتری اتفاق خواهد افتاد.

فهرست

۱	اصول دین
۲	کلمه طیبه
۳	توحید
۴	عدل الهی
۵	احتیاج ما به راهنما
۶	نبوت
۷	پیامبر رحمت
۸	امامت
۹	معاد
۱۰	دنیا مزرعه آخرت
۱۱	فروع دین
۱۲	وضو
۱۳	نماز
۱۴	رکعات نماز
۱۵	نیت
۱۶	قرائت
۱۷	رکوع و سجود
۱۸	تشهد

۱۹	سلام نماز
۲۰	بر چه چیزی سجده کنیم؟
۲۱	سجده شکر
۲۲	چگونه نماز بخوانیم؟
۲۳	نجاست و طهارت
۲۴	احترام به پدر و مادر
۲۵	احترام به معلم
۲۶	گوش دادن به سخنان معلم
۲۷	حقوق همسایه
۲۸	احترام به بزرگان
۲۹	راستگویی
۳۰	قصه چوپان دروغگو
۳۱	نظافت و پاکیزه گی
۳۲	ارزش صحت
۳۳	آداب سلام دادن
۳۴	آداب خوردن و آشامیدن

فصل اول: عقاید

درس اول: اصول دین

هدف کلی: آشنایی شاگردان با اصول دین.

اهداف جزئی

- ۱- با اصول دین آشنا شوند.
 - ۲- به فراگیری اصول دین و فهم معنای آن علاقه‌مند شوند.
 - ۳- بتوانند اصول دین را نام ببرند و معنای آن را برای دیگران بیان کنند.
- مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر یا تخته سفید و مارکر.

لغات و اصطلاحات

معانی	لغات
ریشه‌های یک چیز را اصول آن گویند	اصول
آیین	دین
یکتا و یگانه دانستن خداوند	توحید
برابری	عدل
پیشوایی، رهبری	امامت
بازگشتن، بازگشت	معاد

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ ورود شاگردان را به صنف بالاتر به آنان تبریک می‌گوید؛ آن‌ها را به درس‌خواندن و فراگرفتن اخلاق نیکو تشویق می‌کند؛ از تک‌تک شاگردان می‌خواهد که خودشان را معرفی کنند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته می‌نویسد.	به تمام حرف‌ها، گفته‌ها و توصیه‌های معلم به‌دقت گوش داده، خود را معرفی می‌کنند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با تشویق به درس‌خواندن و مطالعه‌کردن و بیان ارزش علم، دانایی و ایمان، بالا می‌برد؛ سپس به طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی می‌پردازد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید اصول دین چند است؟ ۲- آیا شما درباره اصول دین چیزی شنیده‌اید؟	شاگردان به اندازه درک، فهم و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	چارتی را که آماده کرده است، بر روی تخته نصب می‌کند. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت توجه کرده، گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	لغات و اصطلاحات درس را روی تخته می‌نویسد؛ سپس متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۵	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه و در ضمن آن از چارت درسی هم استفاده می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه

۶	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۰ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۷	ارزیابی سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱. چه کسی می‌تواند اصول دین را نام برده، مفهوم آن را بیان کند. و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری و کمک می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۸	از شاگردان می‌خواهد که اصول دین را در خانه حفظ کنند.	اصول دین را در خانه حفظ می‌کنند.	

معلومات تکمیلی درس اول

اصول دین

اصل هر چیز، همان ریشه و اساس (تهداب) آن است که بنایش را روی آن می‌سازند؛ بنابراین، اصول دین چیزی است که ساختمان دین روی آن بنا گردیده است.^۱ اصول دین پایه‌های اعتقادی دین است که نخست باید به آن‌ها ایمان آورد؛ سپس به فروعی که از آن برخاسته است، پای‌بند بود. اصول دین مربوط به اعتقاد است و فروع دین مربوط به عمل.

من زادهٔ مسلمانم اصول دین را می‌دانم

اصول دین پنج بود دانستنش گنج بود

اول خدای یکتا یعنی تک و بی‌همتا

دوم خدا عادل بود بر همه چیز قادر بود

سوم نبوت نبی خدا فرستاده نبی

چهارم امامت آمده بهر هدایت آمده

پنجم معاد محشر است روز جزای اکبر است

شکر خدا مسلمانم شکر خدا مسلمانم

۱. احمد رحمانی همدانی: الإمام علی، تهران، نشر منیر، ص ۵۸۶.

درس دوم: کلمه طيبه

هدف کلی: آشنایی شاگردان با کلمه طيبه.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که کلمه طيبه چیست.
- ۲- به آموختن آن علاقه مند شوند.
- ۳- بتوانند آن را بخوانند و معنا کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال پرسی می کند؛ صنف را تنظیم می کند و از آنان حاضری می گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می کند.	به تمام آنچه معلم اظهار می کند، به دقت گوش می دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می برد؛ مانند: ۱- آیا می توانید کلمه طيبه را بخوانید؟ ۲- آیا می توانید کلمه طيبه را معنا کنید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	لغات و اصطلاحات درس را روی تخته می نویسد؛ سپس متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد. همچنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می خواند.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- کدام شما کلمه طیبه را از یاد گفته می تواند؟ ۲- چه کسی معنای کلمه طیبه را گفته می تواند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا کلمه طیبه و معنای آن را در خانه حفظ کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس دوم

سکینه دل و جان لا اله الا الله نتیجه دو جهان لا اله الا الله
ز شوق دوست به بانگ بلند می گوید همه زمین و زمان لا اله الا الله
تو گوش باش که تا بشنوی ز هر ذره چو آفتاب عیان لا اله الا الله
به گلستان گذری کن به برگ گل بنگر ز رنگ و بوی بخوان لا اله الا الله
به بر و بحر گذر کن به خشک و تر بنگر شنو ز این و ز آن لا اله الا الله
بکن تو پنبه غفلت ز گوش و پس بشنو ز نطق خرد و کلان لا اله الا الله

آثار و فضیلت گفتن کلمه طیه

امام رضا- علیه السلام- از پدرانیش از رسول خدا- صلی الله علیه و آله و سلم- از جبرئیل نقل می کند که خداوند می فرماید: «كَلِمَةُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي»؛ کلمه لا اله الا الله دژ محکم من است. [کسی که آن را بگوید، داخل قلعه من می شود] و کسی که داخل قلعه من شد، از عذاب من ایمن خواهد بود.^۱

لا اله الا الله کلام بسیار شریفی است که به واسطه آن، در مرحله اول، تمام معبودهای ساختگی و دروغین نفی می شود (لا اله) و در مرحله دوم، مقام و منزلت معبود حقیقی را در خداوند منحصر می کند (الا الله).

در روایات، آثار و فضیلت های زیادی برای آن نقل شده است. امام صادق- علیه السلام- می فرماید: «کسی که صد مرتبه «لا اله الا الله» بگوید، در آن روز [که این ذکر را می گوید] از نظر عمل، افضل از همه مردم است؛ مگر از کسی که زیاده تر گفته باشد.^۲

همچنین در این کلمه است که به پیامبری حضرت محمد- صلی الله علیه و آله و سلم- اقرار می شود و او به عنوان فرستاده او تعالی معرفی می شود.

۱. بحارالانوار، ج ۴۹، ص ۱۲۶.

۲. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۸۳.

درس سوم: توحید

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم توحید.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که معنای توحید چیست.
 - ۲- به یادگرفتن معنای توحید علاقه پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند آن را برای دیگران بیان کنند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ درس گذشته را به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، به شاگردان انگیزه می‌دهد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید اصول دین چند است؟ ۲- آیا معنای توحید را می‌دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی مفهوم توحید را گفته می تواند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا متن درس را در کتابچه های خود رونویس کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

توحید

توحید در لغت به معنای «یگانه دانستن» است؛^۱ اما در اصطلاح و در مباحث خداشناسی، توحید به معنای یکتاپرستی، یکی از اصول اعتقادی اسلام و همه ادیان ابراهیمی است. اهمیت این اصل به این دلیل است که به نظر بسیاری از متکلمین اسلامی، دیگر اصول دین اسلام مبتنی بر اصل توحیداند. به همین دلیل است که حضرت علی - علیه السلام - در روایتی از رسول خدا - صلی الله علیه و آله - نقل می کند که «التَّوْحِيدُ نِصْفُ الدِّينِ»؛^۲ توحید (یگانه دانستن خداوند) نصف دین است؛ بنابراین، کسی که به توحید اعتقاد داشته باشد، خداوند را یکتا و یگانه می داند و به این باور است که خداوند نه مانند دارد و نه شریک؛ زیرا از دیدگاه قرآن، یکتاپرستی شرط لازم برای بخشیده شدن در روز قیامت است؛ چنانچه می فرماید: «مسلماً خدا، این را که به او شرک ورزیده شود نمی بخشد و غیر از آن را برای هر که بخواهد می بخشد، و هر کس به خدا شرک ورزد، به یقین گناهی بزرگ برافته است».^۳

۱. راغب اصفهانی، مفردات، نشر مرتضوی، ۱۳۸۸، ص ۵۵۱.

۲. شیخ صدوق، التوحید، ص ۲۸، ح ۲۴.

۳. نساء / ۴۸.

درس چهارم: عدل

هدف کلی: آشنایی شاگردان با معنای عدالت خداوند.

اهداف جزئی

- ۱- معنای عدالت خداوند را بدانند.
 - ۲- به دانستن معنای عدالت علاقه‌مند شوند.
 - ۳- بتوانند بیان کنند که خداوند با بندگان خود چگونه رفتار می‌کند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد: ۱- آیا معنای عدل در اصول دین را می‌دانید؟ ۲- آیا می‌دانید خداوند با بندگان خود چگونه رفتار می‌کند؟	به اندازه فهم، درک و توان جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی می تواند مفهوم عدل خداوند را بیان کند؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا متن درس را در کتابچه های خود رونویس کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس چهارم

عدل الهی

عدل به معنای آن است که افعال خداوند متعال بر اساس عدالت، لیاقت و شایستگی است و به هیچ کس ستم نمی‌کند و هر چیزی را در جای خودش نگه می‌دارد و با هر موجودی چنان‌که شایسته است رفتار می‌کند و کاری را بدون حکمت انجام نمی‌دهد؛ بنابراین، هرچه را می‌آفریند و روزی می‌دهد و آنچه را می‌دهد و باز می‌ستاند، از روی مصلحت است اگرچه ما نمی‌دانیم؛ همان‌طوری که اگر داکتری به بیمار خود دارویی داد، می‌دانیم که در آن مصلحتی است گرچه آن مصلحت بر ما پوشیده باشد؛ بنابراین، اگر دیدیم خداوند متعال کسی را ثروتمند و دیگری را فقیر نموده، یا به یکی شرافت بخشیده و به دیگری نبخشیده، یا یکی را مریض کرده و دیگری سالم است و از این قبیل کارها... باید عقیده‌مند باشیم که همه این‌ها از روی حکمت و مصلحت است؛ گرچه ما به حکمت آن پی نبریم.

در روایتی آمده است که حضرت موسی(ع) از خداوند درخواست کرد تا برخی از کارهای عادلانه خود را که در ظاهر مشکل می‌آید، به او نشان دهد. خداوند به او فرمود که به صحرا رود و بر سر چشمه‌آبی در کمین بنشیند تا جریانی را مشاهده کند. موسی(ع) بدانجا رفت و دید اسب‌سواری در سرچشمه پیاده شد و پس از رفع احتیاج از آن‌جا دور شد؛ ولی هنگام رفتن فراموش کرد کیسه پول خود را همراه ببرد.

پس از چندی کودکی آمد کیسه را برداشت و رفت؛ سپس پیرمرد کوری از راه رسید و می‌خواست وضو بگیرد که در این هنگام مرد سوار برگشت و چون کیسه پول خود را ندید، پیرمرد نابینا را به سرقت پولش متهم ساخت. کشمکش بین این دو در گرفت تا این‌که بالاخره اسب‌سوار پیرمرد کور را کشت. خداوند به موسی وحی فرمود که اسب‌سوار مال پدر کودک را دزدیده بود و مال را به ورثه پدر (همان کودک) برگرداندیم و کور پدر اسب‌سوار را کشته بود که اینک به کیفر خود رسید. این بود نمونه‌ای از عدل و دادگستری خداوند؛ هرچه از نظر کوتاه‌بین ما ممکن است چنین کاری درست نباشد.

درس پنجم: احتیاج ما به پیامبر

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ضرورت احتیاج انسان به پیامبر.

اهداف جزئی

۱- بدانند که انسان چرا به پیامبر احتیاج دارد؟

۲- به دانستن این درس علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند علت احتیاج انسان به پیامبر را بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و روش نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و ماکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- درباره احتیاج انسان به پیامبر چه می‌دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- چرا انسان ها به پیامبران الهی احتیاج دارند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا درباره احتیاج انسان ها به پیامبران الهی، از والدین خود سؤال کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس پنجم

ضرورت بعثت پیامبران و راهنمایی انسان‌ها

۱- ما باید بدانیم که علم و دانش بشر محدود است و با تمام پیشرفت‌هایی که در تمام علوم و دانش‌ها نصیب بشر شده، هنوز آنچه را که ما می‌دانیم در برابر آنچه نمی‌دانیم، هم‌چون قطره‌ای در برابر دریا است و گاهی در برابر کوه.

در حقیقت عقل ما هم‌چون پروژکتور قوی و نیرومند است؛ اما پیامبران و وحی آسمانی هم‌چون یک خورشید عالم‌تاب؛ بنابراین، آیا کسی می‌تواند بگوید من با داشتن یک پروژکتور قوی چه احتیاجی به خورشید دارم؟! پس روشن می‌شود که قلمرو قضاوت و درک عقل ما منطقه کوچکی است که شعاع علم و دانش آن را روشن ساخته و ما از بیرون آن به کلی بی‌خبریم؛ بنابراین، پیامبران می‌آیند و این منطقه وسیع را تا آن‌جا که ما نیاز داریم، روشن می‌سازند.

آن‌ها که در گذشته می‌گفتند و یا در حال و آینده می‌گویند با وجود عقل و خرد آدمی نیازی به پیامبران و تعلیمات آن‌ها نداریم، سخت در اشتباه‌اند؛ چون نه قلمرو علم و دانش بشر را شناخته‌اند و نه رسالت پیامبران را. این درست به آن می‌ماند که کودکی درس الفبا را در صنف اول خوانده، بگوید من دیگر همه چیز را می‌دانم و نیاز به معلم و استاد ندارم؛ آیا این سخن بی‌پایه و دلیل نیست؟

۲- هیچ‌کس نباید خود را در بست در اختیار دیگری هم‌چون خودش بگذارد؛ بلکه در ابتدا باید او را به‌خوبی بداند و با دلایل قطعی بشناسد؛ سپس سخنان او را بپذیرد. به عبارت دیگر، پیامبران الهی با وحی آسمانی؛ یعنی با علم بی‌پایان خدا ارتباط دارند و ما باید از طریق دلایل قطعی ارتباط آن‌ها را با خدا بشناسیم و تنها در این صورت است که سخنان این پیامبران و رهبران آسمانی را بپذیرا می‌شویم و تعلیمات حساب‌شده آن‌ها را با جان و دل می‌پذیریم. آیا اگر کسی به نسخه طیب ماهر، متخصص و دلسوزی عمل کند، کار خلاقی انجام داده است؟! پیامبران هم طیبیان روحانی بشریت‌اند. آیا اگر کسی درس معلم و استاد خود را که با عقل و فکرش هماهنگ است بپذیرد، کار نادرستی کرده است؟! پیامبران هم معلمان بزرگ بشریت‌اند.

در این‌جا با دو دلیل، می‌توانیم استدلال کنیم که ما نیاز به راهنمایی پیامبران داریم:

الف) نیاز بشر به راهنمایی پیامبران از نظر تعلیم: کسی نمی‌تواند مدعی باشد که خداوند عالم این جهان هستی را بی‌هدف آفریده است؛ زیرا خداوند عالم حکیم است و شخص حکیم هرگز کار لغو و عبث انجام نمی‌دهد. چراغ عقل و خرد آدمی هرچند می‌تواند برخی از اهداف را دریابد و بخشی از نقایص را برطرف می‌کند؛ ولی هرگز نمی‌تواند تمام کسری‌هایی را که از ناحیه کمبود غرایز متوجه انسان می‌گردد، جبران کند؛ زیرا بشر در افکار و عقاید خود مصون از خطا نیست و در بسیاری از موضوعات مرئی و نامرئی دچار اشتباه و خطا می‌گردد و هر روز در مسائل زندگی و امور مربوط به علم، فرضیه‌ای جایگزین فرضیه دیگر شده، افکار تازه‌تری به محافل علمی عرضه می‌شود و از این نظر، معلومات و دانش‌های بشری در مسائلی که پایه سعادت و اساس تکامل او را تشکیل می‌دهند، مورد اعتماد نیست؛ ولی وحی آسمانی که یگانه مصدر و منبع علوم پیامبران به‌شمار می‌رود، یک علم خطاناپذیر است؛ زیرا ادراکی است مرموز و پیراسته از هر نوع اشتباه و تعلیماتی که بر اساس چنین ادراک استوار گردد، به طور مسلم مورد وثوق و اعتماد بوده، راهنمای واقعی بشر به سوی سعادت خواهد بود.

ب) نیاز بشر به رهبری در زمینه‌های اجتماعی و اخلاقی: همه ما می‌دانیم در وجود ما علاوه بر عقل و خرد، انگیزه‌های نیرومند دیگری به نام غرایز و امیال وجود دارد؛ مانند غریزه خوددوستی و نوع‌دوستی، غریزه خشم و غضب، غریزه شهوت و غرایز و امیال فراوان دیگر.

بدون شک اگر ما غرایز خود را مهار نکنیم و از چیره‌شدن آن‌ها جلوگیری نکنیم، عقل و خرد ما نیز زندانی می‌شوند و انسان هم‌چون جباران و ستمگران تاریخ، مبدل به گرگ درنده‌ای می‌شود که از گرگان بیابان به مراتب خطرناک‌تر است؛ بنابراین، ما برای تربیت اخلاقی نیاز به مربی داریم؛ نیاز به الگو و اسوه داریم که از گفتار و رفتار او سرمشق بگیریم. انسانی کامل و تربیت یافته از هر نظر لازم است که در این راه پر فراز و نشیب دست ما را بگیرد و از طغیان غرایز ما جلوگیری کند؛ اصول و فضایل اخلاق را با عمل و سخنش در دل و جان ما بتاباند و شجاعت و شهامت، انسان‌دوستی، انصاف و مروت، ایثار و گذشت، وفاداری، درستی و امانت و پاکدامنی را در روح ما پرورش دهد. چه کسانی جز پیامبران الهی می‌توانند به‌عنوان مربی و راهنمای بشر بر گزیده شوند؟ به همین دلیل ممکن نیست خداوند قادر ما را از وجود چنین پیامبران، رهبران و مربیانی محروم سازد.

درس ششم: نبوت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم نبوت.

اهداف جزئی

- ۱- مفهوم نبوت را بدانند.
 - ۲- به دانستن مفهوم نبوت علاقه‌مند شوند.
 - ۳- بتوانند مفهوم آن را بیان کنند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- سومین اصل از اصول دین کدام است؟ ۲- آیا مفهوم نبوت را می‌دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- آیا کسی مفهوم نبوت را گفته می تواند؟ ۲- آخرین پیامبران چه کسی است؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا درباره پیامبر اسلام یک جمله بنویسند.	آنچه را معلم گفته است، در خانه انجام می دهند.	

معنای نبی

نبوت سومین اصل از پنج اصول شناخت قدرت الهی است. نبوت یعنی رسالت و پیغمبری؛ یعنی این که ۱۲۴۰۰۰ پیغمبر همگی بر حق بوده اند که از طرف خداوند متعال انتخاب شده و حق رسالت را بر دوش دارند. هدف همه پیامبران دعوت به توحید و یگانه پرستی بوده است؛ بنابراین، بر هر انسان لازم است که از آنان اطاعت نماید و هیچ فرقی میان آنان نگذارد و هیچ گونه اعتراضی به کار آنها نکند.

مسلمانان و متفکران اسلامی، یکی از ریشه های کلمه «نبی» را واژه «نبا» می دانند. «نبا» در لغت به معنای «انتقال از مکانی به مکان دیگر» است و به «خبر» نیز «نبا» گفته می شود؛ زیرا دائماً از جایی به جای دیگر منتقل می شود. اگر ریشه کلمه نبی از نبا باشد، به معنای کسی است که از خداوند خبر می دهد؛ البته کلمه «نبی» به معنای «راه روشن» یا «علامت و نشانه» نیز آمده است^۱؛ بنابراین، به نظر اندیشمندان مسلمان، معنای نبی «بعثت یک انسان از طرف حق به سوی خلق» است؛ «أن یکون الانسان مبعوثاً من الحق الى الخلق»^۲.

پیامبر به کسی می گویند که خداوند متعال به او وحی می فرماید و پیامبران بر دو دسته اند:

۱ - پیامبر مرسل: کسی را گویند که از طرف خدا برانگیخته شده تا مردم را از تاریکی به روشنایی و از باطل به سوی حق و از خرافات به حقیقت و از نادانی به سوی دانش راهنمایی کند.

۲ - پیامبر غیر مرسل: کسی است که فقط برای خودش بر او وحی می شود و در رسانیدن احکام به مردم مأموریتی ندارد.

پیامبران مرسل نیز دو دسته اند:

دسته اول: اولوالعزم و آنان کسانی اند که از جانب خدا برای شرق و غرب عالم برانگیخته شده اند که عبارت از پنج نفر می باشند؛ مانند ۱- ابراهیم (ع)؛ ۲- نوح (ع)؛ ۳- موسی (ع)؛ ۴- عیسی (ع)؛ ۵- محمد (ص).

دسته دوم: غیر اولوالعزم و این ها بقیه پیامبران اند.

۱. راغب اصفهانی، مفردات، ص ۵۰۱.

۲. شرح تجرید قوشجی، ص ۴۶۱.

فرق نبوت خاصه و عامه چیست؟

نبوت عامه یعنی اصل نبوت، بدون آن که نظری به نبوت یک شخص داشته باشد؛ لذا اثبات نبوت عامه یعنی اثبات این مطلب که وجود نبی لازم و ضروری است؛ اما نبوت خاصه یعنی نبوت شخصی خاص و اثبات نبوت خاص یعنی اثبات این که فلان شخص مصداق نبی است. نبوت عامه تنها با برهان عقلی ممکن می باشد؛ اما نبوت خاصه (مصدق نبی) یا با معجزه اثبات می شود یا با خبر پیامبر قبلی.

درس هفتم: پیامبر ما

هدف کلی: آشنایی شاگردان با پیامبر اسلام.

اهداف جزئی

۱- بدانند که پیامبر اکرم در کجا به دنیا آمده است و چه رفتارهایی داشته است.

۲- به دانستن و انجام دادن رفتار آن حضرت علاقه مند شوند.

۳- بتوانند رفتار آن حضرت را با کودکان بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش های تدریس: سؤال و جواب، همیاری و داستان و قصه گویی.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال پرسی می کند؛ صنف را تنظیم می کند و از آنان حاضری می گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می برد؛ مانند: ۱- آیا می دانید نام پیامبر ما چیست؟ ۲- درباره رفتار پیامبر ما با کودکان چه می دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- نام، نام پدر و نام مادر پیامبر گرامی اسلام چیست؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا درباره کودکی پیامبر اسلام از امام مسجد یا والدین خود سؤال کنند و آن را برای هم صنفی های خود بیان کنند.	آنچه معلم وظیفه داده است، در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس هفتم

مفهوم رحمت

رحمت در لغت به معنای رقت و مهربانی است؛ ولی زمانی که در مورد انسان‌ها به کار رود، به معنای رقت و مهربانی قلب است؛ اما رحمت خداوند به معنای مهربانی، احسان و رزق دادن می‌باشد.

جایگاه رحمت در متون دینی

صفت رحمت و مهربانی (چه به مفهوم الهی و چه به معنای بشری آن) در اندیشه اسلامی از جایگاهی رفیع برخوردار است؛ به گونه‌ای که خداوند متعال، ذات بی‌بدیل خویش و نیز قرآن، پیامبر (ص) و مؤمنان را مکرراً به این صفت توصیف می‌کند و می‌ستاید و آن را از نمودهای اخلاق نیک الهی در بشر و آرایه‌های مشترک میان خدا و انسان برمی‌شمرد و این که به هر اندازه فرد بتواند خویشتن را بدان بیاراید، به همان میزان، به خدای متعال نزدیک می‌گردد.

خداوند متعال همواره پیامبر خویش را به رحمت و مهربانی سفارش کرده است. پیامبر اسلام - صلی الله علیه و آله - نیز تجلی رحمت الهی است و از این روست که همانند ذات اقدس الهی رحمت برای جهانیان است. خود آن حضرت فرمود: «إِنَّمَا أَنَا رَحْمَةٌ مُّهْدَاةٌ؛ همانا من هدیه و رحمت از آسمان به سوی جهان و انسانم.

رفتار کریمانه پیامبر - صلی الله علیه و آله - با مردم مکه در زمان قدرت بلامنازع خویش، در روز فتح مکه، در تاریخ بشریت بی‌نظیر است؛ آن روز که پس از سال‌ها دوری و آوارگی از وطن و با خاطره‌های تلخ از برخورد مشرکان قریش در روزگاران آغازین بعثت، همراه با سپاهی عظیم پیروزمندانه وارد مکه شد؛ بنابراین، او می‌توانست انتقام خویش را چند برابر از مشرکان قریش و مکیان بگیرد و به سپاه خویش فرمان قتل و غارت صادر کند؛ اما پیامبر - صلی الله علیه و آله - نه تنها چنین نکرد؛ بلکه فرمان عفو عمومی صادر کرد و از تقصیر همگان جز چند نفر معدود که از فرط پلیدی و سیاهی، شایستگی بخشش را از دست داده بودند و در شمار پیش‌آهنگان کفر و لجاجت به حساب می‌آمدند، گذشت و پیام عفو عمومی خود را چنین اعلان کرد: «شما مردم هموطنان بسیار نامناسبی بودید؛ رسالت مرا انکار کردید؛ مرا از خانه‌ام بیرون ساختید و در دورترین نقطه که پناهنده شده بودم، با من به نبرد برخاستید؛ ولی من با این همه جرایم، همه شما را می‌بخشم و بند بندگی را از پای شما باز و اعلان می‌کنم که: «إِذْهَبُوا فَإِنَّكُمُ الطَّلَاقُ...»؛ بروید، همه شما آزادید.

پیامبر نسبت به همهٔ مردم مهربان بود و نسبت به فرزندان مسلمین نیز مهربانی می‌کرد، آن‌ها را روی زانوی خویش می‌نشاند و دست محبت بر سر آن‌ها می‌کشید. گاه مادران، کودکان خردسال خویش را به او می‌دادند که برای آن‌ها دعا کند و گاهی اتفاق می‌افتاد که آنان روی جامه‌اش ادرار می‌کردند. مادران ناراحت و شرمنده می‌شدند و می‌خواستند مانع ادامهٔ ادرار کودک شوند؛ ولی او آن‌ها را از این کار به شدت منع می‌کرد و می‌گفت: مانع ادامهٔ ادرار کودک نشوید، این که جامهٔ من نجس بشود، اهمیت ندارد، تطهیر می‌کنم.

درس هشتم: امامت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم امامت و نام‌های امامان.

اهداف جزئی

- ۱- مفهوم امامت، اسامی امامان و وظیفه آنان را بدانند.
 - ۲- به فراگیری مفهوم امامت، اسامی امامان و وظیفه آنان تمایل پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند مفهوم امامت و وظیفه آنان را بیان کنند.
- مدت تدریس:** ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس:** روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به‌صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا مفهوم امامت را می‌دانید؟ ۲- آیا می‌توانید امامان را نام ببرید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- مفهوم امامت چیست؟ ۲- کدام یک از شما می تواند نام های امامان را از حفظ بگوید؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا نام های امامان را در خانه حفظ کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس هشتم

امامت و امامان

امامت مهم‌ترین اصل اعتقادی مذهب تشیع است. امامت در لغت به معنای دوستی، یاری‌دادن، به‌دست‌گرفتن کاری، فرمان‌دهی‌داشتن و... است و در اصطلاح، یک منصب الهی و خدادادی است که شامل همه فضیلت‌های انسانی است.

مطابق این تعریف، امامان از سوی خداوند و به وسیله پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - تعیین می‌شوند. آن‌ها دارای همان فضایل و امتیازات پیامبر (به جز مقام نبوت) اند و کار آنان منحصر به حکومت دینی نیست.

متصدیان امر امامت، دوازده نفر از نسل پیامبر اکرم‌اند که عبارت می‌باشند از:

اول امام علی، دوم امام حسن، سوم امام حسین، چهارم امام علی بن الحسین، پنجم امام محمدباقر، ششم امام جعفر صادق، هفتم امام موسی کاظم، هشتم امام علی بن موسی الرضا، نهم امام محمد تقی، دهم امام علی نقی، یازدهم امام حسن عسکری و دوازدهم امام مهدی علیهم السلام.

به اعتقاد شیعیان، امامانی که جانشینان پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - در اجرای احکام، اقامه حدود و حفظ شریعت و تربیت مردم‌اند، از گناه و خطا به‌دوراند و در تمامی فضایل و کمالات علمی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و... سرآمد همگان‌اند.

درس نهم: معاد

هدف کلی: آشنایی شاگردان با مفهوم معاد.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که مفهوم معاد چیست.
 - ۲- به دانستن مفهوم معاد تمایل پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند مفهوم معاد را برای دیگران بیان کنند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا مفهوم معاد را می‌دانید؟ ۲- آیا می‌دانید که در آخرت با مردم چگونه رفتار می‌شود؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت گوش داده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- مفهوم معاد چیست؟ ۲- پاداش انسان نیکوکار در روز قیامت چیست؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا متن درس را یکبار در کتابچه های خود بنویسند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس نهم

معنای معاد

«معاد» از نظر لغوی به معنای بازگشتن است و در اصطلاح به معنای دوباره زنده شدن آدمی پس از مرگ است.

اهمیت اعتقاد به معاد

انسانی که به معاد اعتقاد ندارد و مرگ را پایان زندگی خود می داند، رفتار خود را به گونه ای تنظیم می کند که به هر طریق ممکن نهایت لذت را در این دنیا ببرد و تنها نیازها و خواسته های زندگی دنیوی خود را تأمین کند؛ اما کسی که به معاد و زندگی جاودانه اعتقاد دارد، برنامه زندگی دنیوی خود را به گونه ای سامان می بخشد که هرچه بیش تر برای زندگی جاودانه اش سودمند باشد و از سوی دیگر، سختی ها و ناکامی های زندگی دنیا او را دل سرد و ناامید نمی کند و پیوسته در راه کسب سعادت و کمال ابدی می کوشد.

از سوی دیگر، ما در جهان می بینیم که انسان های با فضیلتی به پاداش اعمال خود نرسیده اند و در مقابل، انسان های شروری نیز به کیفر اعمال خود نمی رسند؛ به طور مثال: چگونه می توان کسی را که هزاران بی گناه را کشته است، مجازات کرد؟! بسیاری از جنایات او بی کیفر می ماند؛ بنابراین، از آن جا که دنیا ظرفیت تحقق عدالت را ندارد و از طرفی دیگر، چون خدا عادل است و در حق هیچ انسانی ظلم روا نمی دارد و در پیشگاه او ستمگران و بدکاران با نیکان برابر نیستند و پاداش و کیفر هر عملی را به تناسب می دهد، باید جهان دیگری باشد که عدالت خدا را برتابد و در آن جا پاداش و کیفر هرکس بنا بر عملش داده شود. در این روز است که بدکاران از نیکوکاران جدا می شوند.

امیرالمؤمنین - علیه السلام - در این باره چنین می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَرْضَها ثَوَابًا لِأُولَیائِهِ، وَ لَا عِقَابًا لِأَعْدَائِهِ»؛ خداوند دنیا را نه برای پاداش دوستانش پسندید و نه برای کیفر دشمنانش.

اگر روزی برای رسیدگی و داوری بین مردم در جهان هستی نباشد تا بدان به کیفر کردار ناشایست برسند و پاکان در نعمت‌های جاوید به مقام‌های شایسته دست یابند و آثار کردار شایسته و حیات پاکیزه دنیوی خود را دریافت دارند، لازمه‌اش برابری ظلم و عدل، ظالم و عادل و صالح و طالح است و این برابری ناموزون هرگز با عدل الهی و نظام احسن ربانی سازگار نیست.

آری؛ جهان دیگر باید تا حساب پاکان از بدکاران جدا شود؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: «وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَئِهَا الْمُجْرِمُونَ»^۱؛ ای ناپاکان گناهکار! امروز از مردم پاک جدا شوید؛ زیرا امروز، روز «فصل» و جدایی است.

درس دهم: دنیا کشتزار آخرت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با این واقعیت که دنیا کشتزاری برای آخرت است.

اهداف جزئی

۱- ارتباطی که بین دنیا و آخرت وجود دارد را بدانند.

۲- به فراگیری این درس علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند ارتباط دنیا و آخرت را برای دیگران بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب و داستان و قصه‌گویی.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید پادشاه کارهای دنیا در کجا داده می‌شود؟ ۲- آیا می‌دانید که از نظر اسلام دنیا کشتزاری برای آخرت است؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- آیا امکان دارد که ما در دنیا رفتار خوب داشته باشیم؛ ولی خداوند ما را مجازات کند؟ ۲- چرا دنیا کشتزار آخرت گفته شده است؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا درباره رابطه دنیا و آخرت از والدین خود سؤال کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس دهم

رابطه دنیا و آخرت

همان‌گونه که می‌دانیم زندگی انسان، منحصر به همین زندگی زودگذر دنیا نیست و بار دیگر در عالم آخرت، زنده می‌شود و برای همیشه در آن عالم زنده خواهد ماند و نیز باید بدانیم که زندگی آخرت، زندگی حقیقی و عینی است؛ به‌گونه‌ای که زندگی دنیا در برابر آن شایسته نام زندگی نیست.

اکنون، باید بدانیم که تبیین رابطه بین زندگی دنیا و زندگی آخرت و تعیین نوع ارتباط بین آن‌ها چگونه است؟

دنیا مزرعه آخرت است

نخستین مطلبی که در این‌جا باید مورد تأکید قرار گیرد، این است که سعادت و شقاوت آخرت، تابع رفتارهای انسان در دنیا است و چنان نیست که برای به‌دست آوردن نعمت‌های اخروی بتوان در همان عالم تلاش کرد و کسانی که دارای نیروی بدنی یا فکری بیش‌تری باشند، بتوانند از نعمت‌های بیش‌تری بهره‌مند شوند و یا کسانی بتوانند با حيله و نیرنگ از دستاوردهای دیگران سوء استفاده کنند؛ چنان‌که بعضی از نادانان چنین تصویری داشته‌اند و عالم آخرت را کاملاً مستقل از دنیا می‌پنداشته‌اند.

به هر حال، اگر کسی به وجود عالم آخرت به‌عنوان عالمی کاملاً مستقل از دنیا باور داشته باشد و اعمال نیک و بدی که در این‌جا انجام می‌دهد را مؤثر در نعمت‌ها و عذاب‌های آن عالم نداند، به معاد- که یکی از اصول اعتقادی ادیان آسمانی می‌باشد- ایمان نیاورده است؛ زیرا قوام این اصل به پاداش و کیفر اعمال دنیوی است و به همین جهت، عالم دنیا بازار و تجارت‌خانه یا مزرعه آخرت نامیده شده است که در این‌جا باید به تلاش و کشت و کار پرداخت و درآمد و محصول پایدارش را باید در آن‌جا دریافت کرد.

نعمت‌های دنیا موجب سعادت اخروی نمی‌شود

بعضی دیگر می‌پنداشتند که مال و فرزند و سایر وسایل عیش و نوش دنیا، موجب راحتی و آسایش آخرت هم خواهد بود و شاید دفن کردن سیم و زر و گوهرهای گران‌بها و حتی مواد غذایی همراه مرده‌گان، ناشی از چنین پنداری بوده است؛ اما باید توجه داشت که رابطه بین دنیا و آخرت از قبیل رابطه بین پدیده‌های دنیا با یکدیگر نیست و چنان نیست که هر کسی در دنیا نیرومندتر، زیباتر، شادتر و بهره‌مندتر باشد، در آخرت هم همان‌گونه محشور شود و گرنه می‌بایست فرعون‌ها و قارون‌ها سعادت اخروی بیش‌تری داشته باشند؛ بلکه چه بسا کسانی

که در دنیا ناتوان و رنجور و تهی دست باشند؛ ولی در اثر انجام وظایف الهی، سالم، زیبا و نیرومند، محشور و از نعمت‌های ابدی برخوردار گردند.

نعمت‌های دنیا موجب شقاوت اخروی هم نمی‌شود

از سوی دیگر، بعضی پنداشته‌اند که میان نعمت‌های دنیا و نعمت‌های آخرت، رابطه معکوس برقرار است و کسانی به سعادت اخروی می‌رسند که از نعمت‌های دنیا، بهره‌ای نبرده باشند و بر عکس، کسانی که از نعمت‌های دنیوی برخوردار باشند، از سعادت اخروی محروم خواهند بود و به آیات و روایاتی تمسک کرده‌اند که دلالت دارد بر این‌که دنیاپرستان بهره‌ای از آخرت ندارند. غافل از این‌که دنیاطلبی، مساوی با بهره‌مندی از نعمت‌های دنیا نیست؛ بلکه دنیاطلب کسی است که لذت‌های دنیا را هدف فعالیت‌های خود قرار دهد و همه نیروهایش را صرف دست‌یابی به آن‌ها کند؛ هرچند به خواسته‌هایش نرسد و آخرت‌طلب کسی است که دل به لذت‌های دنیا نبندد و هدفش زندگی آخرت باشد؛ هرچند از نعمت‌های دنیوی فراوانی برخوردار باشد؛ مانند حضرت سلیمان - علیه السلام - و بسیاری از انبیاء و اولیای خدا - سلام الله علیهم اجمعین - که از نعمت‌های دنیوی زیادی بهره‌مند بوده‌اند و از آن‌ها برای رسیدن به سعادت اخروی و رضوان الهی استفاده می‌کرده‌اند.

در نتیجه می‌توان گفت که میان بهره‌مندی از نعمت‌های دنیوی و بهره‌مندی از نعمت‌های اخروی، نه تناسب مستقیم وجود دارد و نه تناسب معکوس؛ بلکه هم نعمت‌ها و هم بلاهای دنیا بر اساس تدبیر حکیمانه الهی بین انسان‌ها تقسیم شده و همه آن‌ها وسیله آزمایش ایشان است. به عبارت دیگر، بهره‌مندی یا محرومیت از نعمت‌های دنیا خود به خود نشانه نزدیکی یا دوری از رحمت الهی و سبب سعادت یا شقاوت اخروی نیست؛ بلکه این چگونگی بهره‌برداری از دنیا است که انسان را به خدا نزدیک و یا دور می‌کند.

خلاصه آن‌که رابطه دنیا و آخرت با اعمال و رفتارهای انسان تنظیم می‌شود، نه با دارایی و نداری او؛ به این معنا که اگر انسان در دنیا اعمال و رفتارش نیکو باشد، در آخرت نیز سعادت‌مند و خوش‌بخت خواهد شد، چه این‌که در دنیا دارا باشد و یا ندار و همین‌گونه است عکس آن؛ یعنی اگر انسان در دنیا از اعمال و رفتار نیکو برخوردار نباشد، در آخرت نیز از نعمت‌های اخروی محروم خواهد شد؛ حال چه این‌که در این دنیا فقیر باشد یا ثروتمند.

فصل دوم: احكام

درس یازدهم: فروع دین

هدف کلی: آشنایی شاگردان با فروع دین.

اهداف جزئی

- ۱- معنای فروع دین را بدانند.
- ۲- به دانستن فروع دین تمایل پیدا کنند.
- ۳- بتوانند فروع دین را نام ببرند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا درباره فروع دین چیزی می‌دانید؟ ۲- آیا می‌توانید فروع دین را نام ببرید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- فروع دین چند است؟ ۲- کدام یک از شما می تواند فروع دین را نام ببرد؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا فروع دین را در خانه حفظ کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس یازدهم

فروع دین

فروع دین اصطلاحی است (در مقابل اصول دین) که به احکام عملی اسلام اطلاق می‌شود، رتبهٔ اصول دین چون از باب علم (به همراه یقین) است، مقدم بر فروع دین که از باب عمل است می‌باشد؛ یعنی تا علم و اعتقاد نباشد، عمل معنا ندارد؛ به همین خاطر، به این سلسله از احکام عملی اسلام، «فروع دین» گفته می‌شود که بر پایهٔ اصول و بر آن بنا می‌شود و به قول مرحوم فیض کاشانی اصول دین مانند درختی است که فروع دین ثمرات آن است و می‌فرماید: «اشرف از میان این دو (علم و عمل)، علم است؛ زیرا علم به منزلهٔ درخت و عبادت به منزلهٔ ثمرهٔ آن است.^۱» شمارش فروع به هشت یا ده، از باب اهمیت این‌ها در بخش عبادات است و گرنه تعداد واجبات و محرمات علاوه بر احکام معاملات که جزء فروع دین محسوب می‌شوند، بسیار زیاد است؛ اما آنچه از فروع دین که مشهور است این ده مورد است:

- ۱- نماز؛ ۲- روزه؛ ۳- زکات؛ ۴- خمس؛ ۵- حج؛ ۶- جهاد؛ ۷- امر به معروف (دستور به خوبی‌ها و نیکی‌ها)؛
- ۸- نهی از منکر (بازداشتن از بدی‌ها و زشتی‌ها)؛ ۹- تولی (دوستی با دوستان خدا)؛ ۱۰- تبری (دشمنی با دشمنان خدا).

این ده مورد که از آن‌ها به‌عنوان فروع دین یاد می‌شود، همان احکام و دستورات عملی می‌باشند. اگر فرد یا افرادی نماز نخوانده باشد؛ روزه نگرفته باشد و هیچ‌کدام از این‌ها را انجام نداده باشد، می‌توانیم با قاطعیت بگوییم اعتقاد به یگانگی خدا و شاهدبودن او بر اعمال و رفتارها و اعتقاد به وجود روزی به‌نام قیامت نداشته است و یا این اعتقاد بسیار ضعیف می‌باشد و در مقابل افرادی که در انجام فروع دین تلاش کرده و آن‌ها را به‌صورت تکلیف برای خود می‌دانند، اعتقادی قوی و راسخ دارند.

تفاوت اصول و فروع دین

میان اصول و فروع دین تفاوت‌هایی وجود دارد که عبارت‌اند از:

الف) اصول دین از اعتقادات و باورها سخن می‌گویند؛ ولی فروع دین نظر به عمل انسان دارند.

۱. ملا محسن فیض کاشانی: علم الیقین فی اصول الدین، ج ۱، انتشارات بیدار، صص ۴-۵.

ب) اصول دین نیازمند یقین‌اند و از این رو، در اصول دین تقلید روا نمی‌باشد؛ اما فروع دین نیازمند تبلیغ و بیان‌اند و حکم عقل در آن‌ها کافی نیست و از این رو تقلیدپذیرند.

ج) در اصول دین اختلافی نیست؛ اما گاه در فروع دین اختلافاتی رخ می‌نماید و این بدان سبب است که عمل به ظن در اصول دین روا نیست؛ ولی ظن معتبر گاه در فروع دین منشأ عمل می‌شود.

د) نسخ به فروع دین راه دارد؛ یعنی برخی از احکام عملی به مرور زمان نسخ می‌شوند؛ اما در اصول دین به هیچ وجه نسخ وجود ندارد.

ه) علمای شیعه اصول دین را پنج اصل دانسته‌اند؛ اما فروع را ده فرع؛ حتی گاه هر آنچه را در برابر اصول جای دارد و جزو احکام عملی است، از فروع دین شمرده‌اند.

درس دوازدهم: وضو

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ترتیب و کیفیت وضو.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که پیش از نماز باید وضو گرفت.
- ۲- به فراگیری وضو و نیز انجام آن علاقه‌مند شوند.
- ۳- بتوانند عملاً وضو بگیرند.

مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند و از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را هم به صورت مختصر ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید پیش از نماز چه می‌کنیم؟ ۲- آیا شما می‌توانید وضو بگیرید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد. هم چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می خواند	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی می تواند ترتیب وضو را بیان کند؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می خواهد که وضو کردن را در خانه تمرین کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه تمرین می کنند.	

معلومات تکمیلی درس دوازدهم

با نام خدا می‌گیرم وضو نیت می‌کنم از برای او
صورت خود را حالا می‌شویم بالا به پایین از زیر مویم
حالا نیت شستن دست‌هاست اول کدام دست؟ اول دست راست
مثل دست راست، دست چپم را بالا به پایین می‌شویم حالا
ار روی آرنج تا نوک انگشت می‌شویم با آب، یک مشت و دو مشت
می‌کشم یک بار مسح سرم را بر جلوی سر دستِ ترم را
بعد از مسح سر مسح هر دو پاست اما به ترتیب، اول پای راست
جای مسح پا انگشت تا مچ است پایین تا بالا می‌کشم با دست
با دست راستم روی پای راست با دست چپم روی پای چپ
آماده هستم برای نماز با یاد خدا می‌کنم آغاز

فضیلت، اهمیت و ارزش وضو

پیامبر اکرم درباره فضیلت و ارزش وضو می‌فرماید: «وضو کلید نماز و نماز کلید وارد شدن به بهشت است.»^۱
وضو برای خواندن نماز واجب است؛ ولی خوب است که برای مسجدرفتن، قرآن‌خواندن، خوابیدن و دعاکردن هم وضو گرفته شود. امام رضا(ع) درباره حکمت وضو می‌فرماید: برای این‌که بنده وقتی برای مناجات با خداوند جبار می‌ایستد باید پاک باشد؛ فرمان او را اطاعت کرده باشد و از آلودگی و نجاست پاکیزه باشد. علاوه بر آن، وضو باعث از بین رفتن حالت کسالت و زدودن خواب‌آلودگی و پاک‌ساختن دل برای ایستادن در حضور خدای جبار می‌شود. برای این‌که اهمیت و ارزش وضو بیش‌تر روشن شود، به چند نمونه از گفتار پیشوایان دینی در این زمینه اشاره می‌شود؛ مانند وضو کلید ورود به نماز است؛ نماز بدون وضو، نماز نیست؛ وضو جزو ایمان است؛ وضو نظافت جسم است؛ وضو نشاط روح است؛ وضو وسیله نزدیکی به خدا است؛ وضو اجازه

۱. نهج الفصاحه، حدیث ۶.

ورود به نماز است؛ کسی که وضو دارد، در حال عبادت است؛ دست‌زدن به قرآن و نام خدا بدون وضو حرام است؛ وضو کفاره گناهان کوچک است و وضو نور معنوی است.

مستحبات وضو

قبل از وضو مستحب است دست‌ها را تا مچ بشوییم؛

بهرتر است با آب سرد وضو بگیریم؛

مستحب است که آب وضو را خشک نکنیم؛

مستحب است هنگام وضو گرفتن، رو به قبله بایستیم؛

مستحب است قبل از وضو مسواک بزنیم؛

مستحب است هنگام وضو، آب در دهان بگیریم و بگردانیم (مضمضه کنیم)؛

مستحب است هنگام وضو، آب را در بینی کرده، آن را بالا بکشیم؛

هنگام وضو انگشتان را باز کنیم تا کاملاً شسته شود؛

خواندن سوره قدر و دعا نیز در هنگام وضو گرفتن مستحب است.

درس سیزدهم: نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با فایده‌ها و وقت‌های نماز.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که نماز چه فایده دارد و چه وقت خوانده می‌شود.
 - ۲- به دانستن فایده‌ها و اوقات نماز علاقه پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند فایده‌ها و اوقات نماز را برای دیگران بیان کنند و خود نیز در اوقات معین نماز بخوانند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یاسؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چرا نماز می‌خوانیم؟ ۲- به نظر شما در یک شبانه‌روز چند وقت نماز می‌خوانیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- خواند نماز چه فایده دارد؟ ۲- در یک شبانه‌روز چند وقت نماز می‌خوانیم؟ ۳- چه کسی وقت‌های نماز را نام گرفته می‌تواند؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد که متن درس را یکبار در کتابچه‌های خود بنویسند.	آنچه را معلم دستور داده است، در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سیزدهم تا بیست و سوم

معرّاج هر مقدس و هر پارسا نماز	تنها ستون محکم دین خدا نماز
مقصود از رسالت پیغمبران چه بود؟	اصل رسالت همه انبیا نماز
طاعات بندگان خدا می شود قبول	از بنده گر قبول کند کبریا نماز
هرگز به گِردِ منکر و فحشا نمی رود	هر کس کند اقامه به صدق و صفا نماز
در هر شبانه روز بود پنج بار فرض	در صبح و ظهر و عصر، غروب و عشا نماز
فرزند من فریضه حق را به جای آر	زیرا که گشته فرض به شاه و گدا نماز
در آن زمان که بانگ اذان می شود بلند	بشتاب تا کنیم به مسجد ادا نماز
آغاز هر نماز به تکبیر می شود	تا بر خدا بریم به دور از ریا نماز
نیت کنیم و قصد تقرّب به ذات او	یعنی برای غیر بود ناروا نماز
خواهی ز رنج و زحمت دنیا رها شوی	درد تو را است راه علاج و شفا نماز
راه بهشت همسفران در اطاعت است	یعنی بود به جنت حق رهگشا نماز
دانی پیام شاه جگرتشنگان چه بود	در تنگنای حادثه کربلا نماز

چگونه نماز بخوانیم؟

«نماز» با گفتن «الله اکبر» آغاز می شود. گفتن «الله اکبر» در آغاز نماز به معنای جدایی از غیر خدا و پیوستن به اوست. اعلام بزرگی پروردگار و دوری جستن از تمام قدرت های دروغین است. با این تکبیر به حریم نماز وارد می شویم و برخی کارها بر ما حرام می شود. هنگامی که نماز را شروع می کنیم، باید متوجه باشیم که چه نمازی را می خوانیم؛ مثلاً نماز ظهر است یا عصر و آن را تنها برای اطاعت فرمان خداوند به جا آوریم که این همان «نیت» است و از اجزای اصلی نماز به شمار می آید.

از آغاز تا پایان نماز باید از این کارها که نماز را باطل می‌کنند، بپرهیزیم: خوردن و آشامیدن، روی از قبله برگرداندن، سخن گفتن، خندیدن، گریستن، بهم زدن صورت نماز؛ مثل راه رفتن و کم یا زیاد کردن اجزای اصلی نماز؛ مانند رکوع و سجود.

هنگام گفتن «الله اکبر» مستحب است، دست‌ها را تا مقابل گوش‌ها بالا ببریم.

قرائت: پس از گفتن «الله اکبر» سوره حمد را می‌خوانیم: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ»

پس از سوره حمد، یک سوره دیگر از قرآن را می‌خوانیم؛ به عنوان نمونه، می‌توان سوره توحید را خواند: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ»

پسرها و مردان باید در نماز صبح، مغرب و عشاء، حمد و سوره را (در رکعت اول و دوم) بلند بخوانند؛ ولی دخترها و بانوان، اگر نامحرم صدای آنان را نشنوند، می‌توانند بلند بخوانند و در نماز ظهر و عصر همه باید حمد و سوره را آهسته بخوانند.

انسان باید نماز را یاد بگیرد که غلط نخواند و کسی که اصلاً نمی‌تواند صحیح آن را یاد بگیرد، باید هر طور که می‌تواند بخواند و بهتر آن است که نماز را به جماعت به‌جا آورد.

پس از تمام شدن حمد و سوره، سر به رکوع خم می‌کنیم و دست‌ها را به زانوهای می‌گذاریم و می‌گوییم: «سبحان ربی العظیم و بحمده» و یا سه مرتبه می‌گوییم: «سبحان الله، سبحان الله، سبحان الله»؛ سپس سر از رکوع برداشته می‌ایستیم و آنگاه به سجده می‌رویم و هفت عضو بدن؛ یعنی پیشانی، کف دو دست، سر زانوهای و نوک انگشتان بزرگ پا را بر زمین گذاشته، می‌گوییم: «سبحان ربی الاعلی و بحمده» و یا سه بار می‌گوییم: «سبحان الله، سبحان الله، سبحان الله». در سجده نماز، باید پیشانی را روی خاک یا سنگ یا چیزهای دیگری از زمین بگذاریم. سجده بر چیزهایی که از زمین می‌روید و برای خوراک و پوشاک انسان مصرف نمی‌شود، نیز صحیح است. مهر نماز که بیش‌تر در بین ما شیعیان معمول است، در حقیقت قطعه خاک پاکیزه‌ای است که نمازگزار همراه خود دارد تا برای سجده، پیشانی را روی آن بگذارد.

پس از سجده اول، می‌نشینیم و بار دیگر به سجده رفته، سجده دوم را مانند سجده اول به‌جا می‌آوریم. با تمام شدن سجده دوم، یک رکعت نماز به پایان می‌رسد؛ یعنی تا بدین‌جا، رکعت اول نماز را خوانده‌ایم.

رکعت دوم

پس از تمام شدن رکعت اول نماز، بدون آن که صورت نماز به‌هم بخورد و یا فاصله‌ای ایجاد شود، از جا برخاسته، بار دیگر می‌ایستیم و حمد و سوره را به همان ترتیبی که در رکعت اول نماز گفته شد، می‌خوانیم.

قنوت: در رکعت دوم نمازهای روزانه، بعد از تمام شدن حمد و سوره و قبل از رکوع، مستحب است دست‌ها را رو به روی صورت گرفته و دعایی بخوانیم که این عمل را «قنوت» گویند. در قنوت می‌توان این دعا را خواند: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ». پیامبر خدا (ص) فرمود: «کسی که قنوت نمازش طولانی‌تر باشد، حساب‌رسی او در روز قیامت راحت‌تر است»؛ پس از قنوت، رکوع و سجده‌ها را مانند رکعت اول به‌جا می‌آوریم.

تشهد: در رکعت دوم هر نماز، پس از تمام شدن سجده دوم باید در حالی که رو به قبله نشسته‌ایم، «تشهد» بخوانیم؛ یعنی بگوییم: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ؛ أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.»

سلام: تا این‌جا رکعت دوم نماز هم تمام می‌شود و اگر نماز دو رکعتی باشد؛ مانند نماز صبح، بعد از تشهد، با گفتن سلام، نماز را تمام می‌کنیم؛ یعنی می‌گوییم «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ؛ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَي عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ؛ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ.»

سجده شکر

سپاس نعمت‌های حق تعالی، نشان معرفت، ادب و بندگی است. در آیات و روایات، به مسأله شکرگزاری از نعمت‌ها بسیار سفارش شده است و این‌که یاد نعمت‌ها، محبت انسان را به خدا زیاد می‌کند و نعمت‌های الهی را مستدام و افزون می‌گرداند؛ چنانچه قرآن کریم هم در این راستا می‌فرماید: «لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»؛ «لَا زَيْدَ نَفْسُكُمْ»؛ اگر شکر نعمت به‌جای آورید، بر نعمت شما می‌افزایم.

گرچه شکر نعمت‌ها، از توان و طاقت بشر بیرون است؛ ولی انسان باید به هر قدر که می‌تواند، سپاسگزار احسان، نعمت و نیکی پروردگار باشد. یکی از شکل‌های شکر، سجده بر خاک کردن و پیشانی بر خاک نهادن در برابر خداوند و شکر گفتن او است. سجده کمال انسان و نهایت خضوع در برابر خداوند متعال است، در این هنگام است که انسان خود را نمی‌بیند و تمام عظمت و بزرگی را از آن خداوند می‌داند؛ لذا این حالت، بهترین حالت برای بنده است؛ خصوصاً هنگامی که توأم با ذکر و شکرگزاری لفظی و قلبی باشد.

کیفیت سجده شکر

در انجام این سجده شرط خاصی وجود ندارد و به هر صورت که آورده شود، صحیح است؛ ولی بهتر است مانند سجده نماز، بر هفت عضو سجده کند و پیشانی را بر چیزی گذارد که در نماز بر آن می‌گذارد و افضل آن است که بر خلاف سجده نماز، آرنج را نیز بر زمین بگذارد^۱ و سنت است که نخست پیشانی را بر زمین گذارد؛ سپس طرف راست صورت را و آنگاه طرف چپ صورت را و در نهایت نیز پیشانی را بر زمین بگذارد.^۲ از امام صادق - علیه السلام - نقل شده است که کم‌ترین چیزی که در سجده شکر کفایت می‌کند، آن است که سه بار بگویی: «شُکْرًا لِلَّهِ»^۳.

در روایات معتبر بسیاری نقل شده است که امام کاظم - علیه السلام - در سجده شکر بسیار می‌گفتند: «اللهم إني أسألك الراحة عند الموت، والعفو عند الحساب»؛ بارالها همانا از تو خواهم آسودگی را هنگام مرگ و گذشت را هنگام حساب.

دلت را با خداوند آشنا کن	ز عمق جان خدایت را صدا کن
دل غفلت‌زده مانند سنگ است	مس دل را ز یاد او طلا کن
شکوه بندگی در خاکساری است	خضوع و بندگی پیش خدا کن
تو غرق نعمت پروردگاری	بیا و حق نعمت را ادا کن
نشان حق‌شناسی در نماز است	جفا تا کی؟ بیا قدری وفا کن
رکوعی، سجده‌ای، اشکی، خضوعی	به پیش آن یکی، قامت دو تا کن
به پیش او گشاد دست نیازی	به درگاه بلند او دعا کن
به سنگ توبه‌ای بشکن دلت را	غرور و سرگرانی را رها کن

۱. اصول کافی، ج ۳، ص ۳۲۴.

۲. همان، ص ۳۲۵.

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۳۳۳.

۴. اصول کافی، ج ۳، ص ۳۲۳ و بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۲۱۷.

درس چهاردهم: رکعت‌های نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با تعداد رکعات نماز.

اهداف جزئی

- ۱- تعداد رکعات نماز را بدانند.
 - ۲- به دانستن و انجام دادن رکعات نماز علاقه‌مند شوند.
 - ۳- بتوانند تعداد رکعات نماز را نام ببرند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید در هر وقت چند رکعت نماز می‌خوانیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- کدام نمازها چهار رکعتی است؟ ۲- نماز مغرب چند رکعت است؟ ۳- رکعت پر از رکعت خالی چه فرق دارد؟ و در صورت لزوم، با شاگردان کمک می‌کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا تعداد رکعات نمازهای پنج‌گانه را به کمک والدین خود در خانه حفظ کنند.	کار خانگی را به کمک والدین خود انجام می‌دهند.	

درس پانزدهم: نیت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با چگونگی نیت.

اهداف جزئی

- ۱- چگونگی نیت را بدانند.
- ۲- به چگونگی انجام نیت تمایل پیدا کنند.
- ۳- بتوانند چگونگی آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های سؤال و جواب و نمایش نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید برای نماز چگونه نیت می‌کنیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیت‌های را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحله پایانی تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- معنای نیت چیست؟ ۲- نیت نماز چیست؟ ۳- نماز را چگونه نیت می‌کنیم؟ و در صورت لزوم شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد که با کمک والدین خود، نیت نماز را تکرار کنند.	وظیفه خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس شانزدهم: قرائت در نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با قرائت نماز.

اهداف جزئی

- ۱- معنای قرائت را بدانند.
 - ۲- به فراگیری قرائت نماز علاقه‌مند شوند.
 - ۳- بتوانند معنای قرائت را بیان و سوره‌های حمد و اخلاص را قرائت کنند.
- مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- درباره قرائت نماز چه می‌دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- قرائت یعنی چه؟ ۲- چه کسی می‌تواند سوره حمد را قرائت کند؟ ۳- چه کسی می‌تواند سوره اخلاص را قرائت کند؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا سوره حمد و اخلاص را حفظ کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس هفدهم: رکوع نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ذکر رکوع.

اهداف جزئی

- ۱- ذکر رکوع را بدانند.
- ۲- به یاد گرفتن و انجام دادن رکوع علاقه‌مند شوند.
- ۳- بتوانند ذکر رکوع را حفظ کنند و بخوانند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های سؤال و جواب، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا ذکر رکوع را یاد دارید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. همچنین فعالیت‌های را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- در رکوع کدام ذکر خوانده می‌شود؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد که ذکر رکوع را در خانه حفظ کنند.	وظیفه خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس هجدهم: سجود در نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ذکر سجود.

اهداف جزئی

۴- ذکر سجود را بدانند.

۵- به یاد گرفتن و انجام دادن سجود علاقه‌مند شوند.

۶- بتوانند ذکر سجود را حفظ کنند و بخوانند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های سؤال و جواب، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱. به‌نظر شما در سجده کدام ذکر خوانده می‌شود؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- چه کسی می تواند ذکر سجده را بگوید؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می خواهد که ذکر سجده را در خانه حفظ کنند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می دهند.	

درس نوزدهم: تشهد

هدف کلی: آشنایی شاگردان با خواندن تشهد.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که تشهد چیست.
 - ۲- به خواندن تشهد علاقه پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند تشهد را بخوانند.
- مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید که تشهد چیست؟ ۲- آیا می‌توانید تشهد را بخوانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- تشهد به کدام ذکرها گفته می‌شود؟ ۲- چه کسی می‌تواند تشهد را بخواند؟ ۳- در کدام نمازها یک تشهد و در کدام نمازها دو تشهد خوانده می‌شود؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
	از شاگردان می‌خواهد که تشهد را حفظ کنند.	تشهد را در خانه حفظ می‌کنند.	

درس بیستم: سلام نماز

هدف کلی: آشنایی شاگردان با سلام نماز.

اهداف جزئی

۱- سلام نماز را یاد بگیرند.

۲- به فراگرفتن و گفتن سلام نماز تمایل پیدا کنند.

۳- بتوانند به صورت عملی آن را اجرا نمایند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های همیاری، نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید در آخر نماز چگونه سلام می‌دهیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- سلام نماز چه وقت خوانده می شود؟ ۲- در سلام نماز چه خوانده می شود؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا ذکرهای سلام را در خانه حفظ کنند.	کار خانگی را در خانه انجام می دهند.	

درس بیست و یکم: بر چه چیزی سجده کنیم؟

هدف کلی: آشنایی شاگردان با چیزهایی که سجده بر آنها جایز است.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که بر چه چیزهایی سجده جایز است.
- ۲- به فراگیری آنچه که سجده بر آنها جایز است، علاقه‌مند شوند.
- ۳- بتوانند آنچه را که سجده بر آنها جایز است، بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید که سجده بر کدام چیزها جایز است؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- بر چه چیزهایی می توان سجده کرد؟ ۲- سجده بر چه چیز جایز نیست؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا نام های چیزهایی را که سجده روی آنها جایز است، در کتابچه های خود بنویسند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

درس بیست و دوم: سجده شکر

هدف کلی: آشنایی شاگردان با سجده شکر.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که به خاطر چه سجده کنند.
- ۲- به فراگیری و خواندن سجده شکر علاقه مند شوند.
- ۳- بتوانند آنچه را که باعث سجده شکر می شود بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش های تدریس: روش نمایش نامه ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال پرسی می کند؛ صنف را تنظیم می کند؛ از آنان حاضری می گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می برد؛ مانند: ۱- آیا می دانید سجده شکر چیست؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. همچنین فعالیت‌های را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا سجده شکر به‌جا می‌آوریم؟ و در صورت نیاز، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	شاگردان درباره سجده شکر یک جمله بنویسند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و سوم: چگونه نماز بخوانیم؟

هدف کلی: آشنایی شاگردان با طرز خواندن نماز.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که چگونه نماز بخوانند.
- ۲- به یادگیری و خواندن نماز علاقه پیدا کنند.
- ۳- بتوانند که چگونه نماز بخوانند.

مدت تدریس: ۴۵*۲ دقیقه (دو ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چگونه نماز بخوانیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- نماز دو رکعتی چگونه خوانده می شود؟ و در صورت نیاز، با شاگردان کمک می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا در خانه به حضور والدین خود یک نماز دو رکعتی بخوانند.	کار خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

درس بیست و چهارم: طهارت از نجاست

هدف کلی: آشنایی شاگردان با نجاسات و چگونگی طهارت.

اهداف جزئی

۱- چیزهای نجس را بدانند.

۲- به دانستن چیزهای نجس و چگونگی اجتناب از آن علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند چیزهای نجس و چگونگی پاک کردن آن‌ها را بیان و به آن عمل کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: نمایش‌نامه‌ای، همیاری و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید کدام چیزها نجس‌اند؟ ۲- اگر چیزی نجس شود، چگونه می‌توان آن را پاک کرد؟	به اندازه فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- بدن یا لباس انسان با چه چیز نجس می شود؟ ۲- چگونه بدن و لباس انسان از نجاست پاک می شود؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا نام چیزهایی را که بدن و لباس را نجس می سازند، در کتابچه های شان بنویسند.	کار خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و چهارم^۱

چیزهایی که اشیاء را پاک می‌کنند ده چیز است که عبارت‌اند از:

۱- آب؛ ۲- زمین؛ ۳- آفتاب؛ ۴- اسلام؛ ۵- استحاله؛ ۶- انتقال؛ ۷- تبعیت؛ ۸- برطرف شدن عین نجاسات؛ ۹- استبراء حیوان نجاست‌خوار؛ ۱۰- غایب شدن مسلمان.

نجاسات یازده چیز است که عبارت‌اند از: ۱- بول؛ ۲- غایط؛ ۳- منی؛ ۴- مردار؛ - خون؛ ۶- سگ؛ ۷- خوک؛ ۸- کافر؛ ۹- شراب؛ ۱۰- فقّاع (آب جو)؛ ۱۱- عرق حیوان نجاست‌خوار.

۱. برای معلومات بیشتر به توضیح المسائل مراجعه شود.

فصل سوم: آداب و اخلاق

درس بیست و پنجم: احترام به پدر و مادر

هدف کلی: درک ضرورت و چگونگی احترام به والدین.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که چرا باید به پدر و مادر خود احترام کنند.
- ۲- به دانستن موضوع احترام به والدین تمایل پیدا کنند.
- ۳- بتوانند بیان کنند که آن‌ها چگونه به پدر و مادر خود احترام می‌کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش‌های همیاری، قصه و داستان، نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید چرا پدر و مادر خود را باید احترام کنیم؟	به اندازه فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا آن مرد قصاب هم‌نشین حضرت موسی در بهشت شده بود؟ ۲- شما با پدر و مادر خود چگونه رفتار می‌کنید؟ و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا راجع به پدر و مادر دو جمله بنویسند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و پنجم

احترام به پدر و مادر از دیدگاه اسلام

احترام به پدر و مادر از مسلمات آموزه‌های اسلامی است؛ به‌گونه‌ای که احترام به آن‌ها در هر حالت لازم است؛ چنان‌که امام رضا(ع) می‌فرماید: نیکی به پدر و مادر واجب و لازم است اگرچه مشرک و کافر باشند؛ ولی در معصیت خدا نباید اطاعت‌شان کرد.^۱

در حدیث دیگر از پیامبر اکرم(ص) نقل شده است که: کسی که دستور الهی را در مورد پدر و مادر اطاعت کند، دو درب از بهشت به رویش باز خواهد شد، اگر فرمان خدا را در مورد یکی از آن‌ها انجام دهد، یک درب گشوده می‌شود.^۲

هم‌چنین از امام کاظم(ع) روایت شده است که: مردی از پیامبر خدا(ص) سؤال کرد: حق پدر بر فرزند چیست؟ حضرت فرمود: (۱) او را با نام صدا نکند؛ (۲) در راه رفتن از او جلو نیفتد؛ (۳) قبل از او ننشیند؛ (۴) کاری انجام ندهد که مردم پدرش را فحش بدهند.^۳

در روایت دیگر از امام صادق(ع) هم نقل شده است که: چشم‌هایت را جز از روی دلسوزی و مهربانی با پدر و مادر خیره مکن و صدایت را بلندتر از صدای آن‌ها نکن؛ دست‌هایت را بالای دست‌های آن‌ها مبر و جلوتر از آنان راه مرو.

همیشه مونس و یارم پدر بود به وقت رنج، غمخوارم پدر بود

چو پروانه پر و بالم اگر سوخت ولی شمع شب تارم پدر بود

طریق زندگی آموخت بر من به هر سختی مددکارم پدر بود

* * *

آبروی اهل دل از خاک پای مادر است هرچه دارند این جماعت از دعای مادر است

آن بهشتی را که قرآن می‌کند توصیف آن صاحب قرآن بگفتا زیر پای مادر است

۱. بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۷۲.

۲. کنز العمال، ج ۱۶، ص ۴۶۷.

۳. بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۴۵.

درس بیست و ششم: احترام به معلم

هدف کلی: آشنایی شاگردان با چگونگی احترام به معلم.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که چگونه معلم خود را احترام کنند.
 - ۲- به احترام گذاشتن به معلمان خود علاقه پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند چگونگی احترام به معلم را بیان کنند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: روش سؤال و جواب و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید که معلم خود را چگونه احترام کنیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد. هم‌چنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می‌خواند.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- معلم به شاگردان چه چیزهایی را یاد می‌دهد؟ ۲- چرا معلم خود را احترام می‌کنیم؟ ۳- حضرت علی(ع) راجع به احترام معلم چه فرموده است؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا کلام حضرت علی(ع) راجع به احترام معلم را در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفه خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و ششم و بیست هفتم

حق معلم

امام سجاد(ع) در سخنانی می‌فرماید: «آن که به تو دانش می‌آموزد، حق او به گردن تو این است که به او تعظیم و احترام کنی؛ به درس او خوب گوش دهی؛ با دل و جان توجه کنی؛ صداقت را در برابر او بلند نکنی و بر سر او داد نکشی. اگر از دیگری سؤال کرد، تو جواب ندهی؛ در جلسهٔ درس او با کسی حرف نزنی؛ نزد معلم خود از کسی غیبت نکنی؛ اگر کسی پشت سرش از او بدگویی کرد، از او دفاع کنی؛ عیب‌هایش را بپوشانی و خوبی‌هایش را برای دیگران آشکار سازی؛ با دشمنانش رفاقت نداشته باشی... اگر این‌ها را رعایت کنی، خداوند متعال فرشتگان را شاهد می‌گیرد که تو برای خدا درس آموخته‌ای.

ما در بسیاری موارد، مدیون و وام‌دار دیگرانیم؛ از جمله آنانی که ما را «علم» و «دین» می‌آموزند و «حق تعلیم» بر گردن ما دارند. برخی می‌بینند؛ برخی به دیگران «دید» و «بینش» می‌دهند؛ بعضی می‌روند؛ بعضی دیگران را «رفتن و رسیدن» می‌آموزند؛ بعضی خودشان پرواز می‌کنند؛ بعضی هم به دیگران پرواز یاد می‌دهند. معلمان و مربیان از این دسته‌اند. تنها مادران نیستند که «دستم بگیرت و پا به پا برد تا شیوهٔ راه رفتن آموخت»؛ بلکه آموزگاران نیز در مسیر دانش و آگاهی؛ دست‌مان را می‌گیرند و پله‌پله ما را به جایگاه والای دانش و بصیرت بالا می‌برند؛ از این رو، مقام‌شان والا است و بر گردن ما حق دارند. ما وظیفه داریم تا با خوب آموختن و رعایت ادب و احترام، به تکلیف خود در برابر آنان عمل کنیم.

هان ای معلم! سازندهٔ فکر و روان کودکانی

آموزگار و رهبر نسل جوانی

هان ای معلم! تو نقش‌ساز و شکل‌پرداز روانی

سازندهٔ اندیشه‌های جاودانی

پروازمان آموز، ای پروازآموز

در قلب‌های پاک‌مان مشعل برافروز

ای رهرو راه‌آشنا، ای پیر تدبیر

در کوره راه زندگانی دست‌مان گیر

حقوق معلم در برابر دانش آموز چیست؟

- قبل از معلم وارد کلاس شده، با آماده کردن کتاب و وسایل، با سکوت کامل منتظر ورود معلم شود؛
- هنگام ورود معلم به احترام او از جای خود برخیزد؛
- هنگام سخن گفتن و تدریس معلم، باید با تمام توجه به درس و سخن او گوش دهد؛
- اگر سؤالی داشت، باید با بلند کردن دست اجازه بگیرد و اگر معلم اجازه داد، با احترام سؤال خود را مطرح کند؛
- دانش آموز حق ندارد سخن معلم را قطع کند؛
- در غیاب معلم از حقوق او دفاع کند؛
- با دوست معلم باید دوست باشد؛
- با دشمن معلم باید دشمن باشد؛
- در غیاب معلم نکات مثبت و ارزش های او را بیان و با احترام از او یاد کند؛
- در مجالس غیر صنفی در حضور معلم به احترام بنشیند؛
- تکالیف داده شده از طرف معلم را به درستی و کامل انجام دهد؛
- چنانچه رفتار یا سخن اشتباهی از وی سر زد، از معلم عذرخواهی کند؛
- در سخن گفتن رعایت عفت کلام را به خصوص در حضور معلم حفظ کند؛
- اصطلاحات یا شوخی های بین فردی را در حضور معلم مطرح نکند؛
- جلوی معلم راه نرود و در هنگام خروج از صنف با اجازه معلم از صنف خارج شود.

درس بیست و هفتم: گوش دادن به سخنان معلم

هدف کلی: آشنایی شاگردان با این که چگونه به سخنان معلم گوش دهند.

اهداف جزئی

- ۱- بدانند که چگونه به سخنان معلم شان گوش دهند.
- ۲- به گوش دادن به سخنان معلم شان تمایل پیدا کنند.
- ۳- بتوانند که چگونه به سخنان معلم شان گوش دهند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش های تدریس: روش های نمایش نامه ای، همیاری، قصه و داستان و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال پرسی می کند؛ صنف را تنظیم می کند؛ از آنان حاضری می گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می برد؛ مانند: ۱- آیا می دانید چگونه باید به سخنان معلم گوش داد؟	به اندازه فهم، درک و برداشت خود جواب می دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- برای این‌که بهتر بیاموزیم، باید به کدام نکته‌ها توجه کنیم؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا نکته‌هایی که برای یادگیری مهم است، در کتابچه‌های خود بنویسند.	وظیفه خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

درس بیست و هشتم: حقوق همسایه

هدف کلی: آشنایی شاگردان با حقوق همسایه.

اهداف جزئی

۱- بدانند که همسایه چه حقی به گردن انسان‌ها دارد.

۲- به رعایت حقوق همسایه‌ها علاقه‌مند شوند.

۳- بتوانند حق همسایه را رعایت کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: همیاری، نمایش‌نامه‌ای قصه و داستان و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- به نظر شما همسایه‌ها چه حقوقی بر همدیگر دارند؟ ۲- به نظر شما چگونه می‌توان حقوق همسایه را رعایت کرد؟	به اندازه فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- همسایه کیست؟ ۲- با همسایه خود چگونه رفتار کنیم؟ و در صورت نیاز، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا موارد دیگر از حقوق همسایه را از اعضای بزرگ خانواده سؤال کنند و در کتابچه‌های خود بنویسند.	کار خانگی را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و هشتم

همسایه چه حقوقی دارد؟

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فِي حُقُوقِ الْجَارِ: «إِنْ اسْتَعَاثَكَ أَعْنَتَهُ، وَ إِنْ اسْتَفْرَضَكَ أَفْرَضْتَهُ، وَ إِنْ أَفْقَرَهُ عُدَّتْ عَلَيْهِ، وَ إِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَّيْتَهُ، وَ إِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَأْتَهُ، وَ إِنْ مَرَضَ عُدْتَهُ، وَ إِنْ مَاتَ اتَّبَعْتَ جَنَازَتَهُ، وَ لَا تَسْتَظِلْ عَلَيْهِ بِالْبِنَاءِ فَتُحْجَبَ عَنْهُ الرِّيحُ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَ إِذَا اسْتَرْيْتَ فَاجْهَةً فَأَهْدِ لَهُ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَأَدْخِلْهَا سِرًّا، وَ لَا تُخْرِجْ بِهَا وَلَدَكَ تَغِيْظُ بِهَا وَلَدَهُ، وَ لَا تُؤْذِهِ بِرِيحٍ قَدْ رَكَ إِلَّا أَنْ تُغْرِفَ لَهُ مِنْهَا»؛ پیامبر

خدا- صلی الله علیه و آله و سلم- درباره حقوق همسایه فرمود: اگر از تو کمک خواست، کمکش کنی؛ اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی؛ اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی؛ اگر مصیبتی دید، او را دلداری دهی؛ اگر خیر و خوبی به او رسید، به وی تبریک و شادباش گویی؛ اگر بیمار شد، به عیادتش روی؛ وقتی مرد، در تشییع جنازه اش شرکت کنی؛ خانهات را بلندتر از خانه او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری؛ مگر آن که خودش اجازه دهد؛ هرگاه میوه ای خریدی، برای او تعارف بفرستی و اگر این کار را نکردی، مخفیانه میوه را به خانهات ببر؛ فرزندان را همراه میوه بیرون میاور که کودک او با دیدن میوه در دست او ناراحت شود؛ با بوی و دود دیگت او را آزار مده؛ مگر آن که مقداری از غذای آن را برای او بفرستی.

بسیاری از بایسته های اخلاقی، حقوقی اند که باید درباره همسایه رعایت شود. این حقوق که بیش تر جنبه اخلاقی دارند و اولیای دین به طور جدی بر آنان تأکید کرده اند، از دو دیدگاه مطرح می شوند:

نخست، تأکید و سفارش آن ها به جایگاه و ضرورت حقوق همسایه و دوم، برشمردن مصداق های این حقوق است. نکته مهم این است که جایگاه همسایه به گونه ای است که پیامبر اکرم (ص) حق جداگانه ای برای این گروه قایل شده است، بدون این که قید کند پیرو کدام آیین، مذهب و ملیت باشند. ایشان فرمود: «همسایگان سه قسم اند؛ همسایه ای که سه حق دارد: حق همسایگی، حق اسلام و حق خویشاوندی؛ همسایه ای که دو حق دارد: حق اسلام و حق همسایگی و همسایه ای که یک حق دارد و آن کافری است که فقط حق همسایگی دارد و بس.»^۱

ملا محسن فیض کاشانی در ذیل این روایت آورده است: پس بنگر که چگونه برای فرد مسلمان به محض همسایگی، حقوقی ثبت شده است.^۲ چنان که گفته شد، این حق دوطرفه است؛ از این رو، امام صادق- علیه السلام- ملاک این حق شناسی را در بیان خود به خوبی ترسیم فرموده است: «برای مردم آنچه را خودتان دوست

۱. مسکن الفؤاد، ص ۱۰۵.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۸.

۳. محجبه البیضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۳، ص ۴۲۲.

دارید، دوست بدارید. آیا مرد حیا نمی‌کند که همسایه‌اش نسبت به او حق‌شناس باشد و او نسبت به همسایه‌اش حق‌شناس نباشد.^۱»

مطلب بعدی، مصداق‌های حقوق همسایه است. در این باره، به سخنانی از پیامبر اکرم (ص) و امام سجّاد (ع) اشاره می‌کنیم. حقوق همسایه از دیدگاه پیامبر (ص) چنین است:

- اگر از تو یاری خواست، به فریادش برسی؛
 - اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی؛
 - اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی؛
 - اگر مصیبتی دید، او را دلداری دهی؛
 - اگر خیر و خوبی به او رسید، به او تبریک و شادباش گویی؛
 - اگر بیمار شد به عیادتش روی؛
 - وقتی مُرد، در تشییع جنازه‌اش شرکت کنی؛
 - خانه‌ات را بلندتر از خانه او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری؛ مگر آن‌که خودش اجازه دهد؛
 - هرگاه میوه‌ای خریدی، برای او هدیه بفرستی و گرنه مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببری؛
 - فرزندان را همراه میوه بیرون نیاور که کودک همسایه با دیدن میوه در دست او ناراحت شود؛
 - با بوی دیگت او را ناراحت نکن؛ مگر آن‌که مقداری از غذای آن را برای او بفرستی.
- حقوقی که در روایات نورانی از رسول خدا (ص) برشمرده شد، از مسائل اخلاقی کلان تا مسائل معنوی جزئی را در بردارد و اگر عمل به این توصیه‌ها سرلوحه اخلاقی و رفتاری خانواده‌ها باشد، تأثیر عظیمی در هدایت اخلاقی و شکوفایی معنوی جامعه انسانی خواهد داشت.

امام سجّاد (ع) نیز در کلامی شیوا تعدادی از این حقوق را که جنبه اخلاقی مؤثری دارد، برشمرده است

- اما حق همسایه‌ات این است که در غیابش، آبرویش را حفظ کنی؛
- و در حضورش او را احترام کنی؛
- اگر ستمی بر او شد، یاری‌اش رسانی؛
- دنبال عیب‌هایش نباشی؛
- اگر بدی از او دیدی، بپوشانی؛
- اگر بدانی که پند و اندرز تو را می‌پذیرد، او را در خفا نصیحت کنی؛

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۳۵.

- در سختی‌ها رهایش نکنی؛
- از لغزشش درگذری؛
- گنااهش را ببخشی؛
- با او به‌خوبی و بزرگواری معاشرت کنی.^۱

همسایه‌آزاری

یکی از اخلاق‌های ناپسندیده‌ای که پیشوایان دین همواره از آن نهی می‌کردند، آزار دادن همسایه است. نقل شده است که مردی به محضر امام صادق - علیه السلام - رفت و از همسایه خود شکایت کرد. امام - علیه السلام - ضمن راهنمایی او، چنین نقل کرد: «مردی از انصار خدمت پیامبر خدا عرض کرد: من از قبیله بنی‌فلان خانه‌ای خریده‌ام و نزدیک‌ترین همسایه‌ام کسی است که امیدی به خیر و خوبی‌اش ندارم و از بدی‌اش در امان نیستم؛ پس پیامبر خدا - صلی الله علیه و آله و سلم - به علی، سلمان، ابوذر و یکی دیگر که فراموش کرده‌ام و فکر کنم مقدار باشد، دستور داد به مسجد بروند و با صدای بلند فریاد بزنند: «ایمان ندارد هر آن کس که همسایه‌اش از شر او در امان نباشد.» آنان سه بار این سخن را اعلام کردند.^۲ این نوع برخورد پیامبر - صلی الله علیه و آله - با شخص همسایه‌آزار، شدت زشتی این اخلاق ناپسند را نشان می‌دهد.

همسایه بد، تا جایی زشت شمرده شده که حضرت علی - علیه السلام - از آن به‌عنوان سخت‌ترین بلا و مصیبت یاد می‌کند و می‌فرماید: «همسایه بد، بزرگ‌ترین رنج و سخت‌ترین بلا و مصیبت است.^۳» باز در نکوهش همسایه بد از لقمان نقل کرده‌اند که فرمود: من صخره‌های بزرگ و آهن و هر بار سنگینی را به دوش کشیدم؛ ولی باری سنگین‌تر از همسایه بد ندیدم.^۴ می‌گویند همسایه بد، رفتارشان چون کوره آهنگر است که اگر تو را به شعله خود نسوزاند، بوی بد دودش در تو اثر کند و رنجت دهد.^۵

اسدی طوسی در این مورد سروده است:

مجوید همسایگی با بدان

مدارید افسوس نابخردان

ناپسندبودن همسایگی بد نزد پیامبر اکرم (ص) تا جایی است که در سفارش خود به امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «ای علی! چهار چیز است که پشت انسان را می‌شکنند... و یکی از آن‌ها همسایه بد است.^۶»

۱. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

۲. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۸.

۳. وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۴۷۸، ح ۱.

۴. غرر الحکم، ص ۴۳۶.

۵. همان.

۶. در سایه همسایه، نشریه پیام زن، ش ۸۰، ص ۷۲.

درس بیست و نهم: احترام بزرگان

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ضرورت و شیوه احترام به بزرگان.

اهداف جزئی

- ۱- ضرورت احترام به بزرگان را بدانند.
 - ۲- به احترام گذاشتن به بزرگان علاقه پیدا کنند.
 - ۳- بتوانند ضرورت احترام به بزرگان و چگونگی آن را بیان و خود نیز عملی کنند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: قصه و داستان، همیاری، نمایش‌نامه‌ای و سؤال و جواب.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا احترام به بزرگان لازم است؟ ۲- به نظر شما چگونه بزرگان را احترام کنیم؟	به اندازه فهم، درک و توان خود انجام می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به‌دقت گوش داده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه‌شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به‌صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. هم‌چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه

مرحله پایانی تدریس

شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- چرا رضا با این‌که پایش درد می‌کرد، جای خود را به پیرمرد داد؟ ۲- اگر شما به‌جای رضا می‌بودید، چه کار می‌کردید؟ و در صورت نیاز، با شاگردان کمک می‌کند.	به سؤالات به‌دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می‌خواهد تا در مورد احترام بزرگان دو جمله بنویسند.	کار خواسته‌شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس بیست و نهم

احترام به بزرگان و سالمندان

احترام گذاشتن به انسان‌های سالمند احترام به خدا است؛ چرا که آن‌ها نیز مخلوق خدایند و از خدا نعمتی مانند طول عمر گرفته‌اند و عمر گران‌قدر را برای فرزندان جامعه و... صرف کرده‌اند. پیامبر- صلی الله علیه و آله- در این رابطه فرمودند: «... احترام گذاشتن به مسلمان پیر تجلیل از خدا است...»^۱.

احترام به بزرگان و سالمندان دوستی با پیامبر

از اثرات احترام به سالمندان، دوستی با پیامبر اکرم- صلی الله علیه و آله- است و چه افتخاری بالاتر از این که فردی لیاقت دوستی با پیامبر را داشته باشد. احترام گذاشتن به سالمندان حتی در خیابان وقتی عبور از عرض آن برای آن‌ها دشوار است، احترام به آن‌ها محسوب می‌شود. گرفتن بار سنگین‌شان و کمک کردن برای سوار شدن یا پیاده شدن، همه و همه، احترام به آن‌هاست و باعث ایجاد احساس همدلی در مردم می‌شود.

خود «بزرگسالی» و «سن بالا» در فرهنگ دینی ما احترام دارد. این سخن پیامبر خدا(ص) است: «مَنْ عَرَفَ فَضْلَ كَبِيرٍ لِسِنِّهِ فَوْقَهُ، أَمَنَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَرْعِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ»؛ هر کس فضیلت و مقام یک «بزرگ» را به‌خاطر سن و سالش بشناسد و او را مورد احترام قرار دهد، خدای متعال او را از هراس و نگرانی روز قیامت ایمن می‌دارد. احترام به بزرگ‌ترها و ترحم و مهربانی نسبت به کوچک‌ترها، از دستورالعمل‌های اخلاقی اسلام است و کانون خانواده‌ها را گرم و مصفا می‌سازد و این، توصیه امام صادق(ع) است که فرمود: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوقِّرْ كَبِيرَنَا وَ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا»^۲؛ کسی که بزرگ ما را احترام نکند و کوچک ما را مورد شفقت و عطوفت قرار ندهد، از ما نیست.

این سخن را نیز از علی(ع) به یاد داشته باشیم که فرمود: «يُكْرَمُ الْعَالِمُ لِعِلْمِهِ وَ الْكَبِيرُ لِسِنِّهِ»؛ دانشمند را به‌خاطر علمش و بزرگسال را به‌خاطر سن او، باید احترام کرد.

۱. اصول کافی، ج ۳، ص ۲۴۰.

۲. بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۱۳۷.

۳. همان، ص ۱۳۸.

۴. غرر الحکم، ح ۱۱۰۰۷.

اگر جوانان قدر پیران را شناسند و به جایگاه آنان حرمت نهند، هم رشته‌های عاطفی پیوندهای انسانی از هم گسسته می‌شود، هم از رأفت و عاطفه و تجربهٔ سالخورده‌گان محروم می‌شوند و هم نشانهٔ بی‌توجهی خود به ارزش‌ها را امضا کرده‌اند. حضرت علی(ع)، در یکی از سخنان خویش، ضمن انتقاد از اوضاع زمانه و ناهنجاری‌های رفتاری مردم، از جمله بر این دو مسأله تأکید می‌فرماید: (۱) بی‌احترامی کوچک‌ترها نسبت به بزرگ‌ترها؛ (۲) رسیدگی نکردن توانگران به نیازمندان «إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ... لَا يَعْظُمُ صَغِيرُهُمْ كَبِيرُهُمْ وَ لَا يَعُولُ عَنْهُمْ فَقِيرُهُمْ»؛ شما در زمانه‌ای به سر می‌برید که کوچک به بزرگ تعظیم و تکریم نمی‌کند و ثروتمند به فقیر رسیدگی نمی‌کند.

درس سی‌ام: راستگویی

هدف کلی: آشنایی شاگردان با خوبی راستگویی.

اهداف جزئی

- ۱- فایده‌های راستگویی را بدانند.
- ۲- به دانستن فواید راستگویی علاقه‌مند شوند.
- ۳- بتوانند فایده‌های آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، نمایش‌نامه‌ای و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاری آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید راستگویی در زندگی ما چه فایده دارد؟	به اندازه فهم، درک و توان خود اجازه می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت گوش داده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- خداوند درباره راستگویی چه فرموده است؟ ۲- راستگویی چه فایده هایی دارد؟ و در صورت لزوم، شاگردان را کمک می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا یکی از خوبی های راستگویی را از متن درس انتخاب کنند و در کتابچه های خود بنویسند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی‌ام

معنای راستگویی و دروغگویی

الف) راستگویی یعنی: سخن و گفتار از روی حق و حقیقت. هنگامی که واژه مقدس راستگویی و صداقت را می‌شنویم، مفاهیم زیر به ذهن خطور می‌کند: رسیدن به مقصود، پیمودن راه راست، آسایش وجدان، ریشه همه فضیلت‌ها، محبوب خداوند شدن، گوهری ارزشمند، میوه عقل، شجاعت، عزت نفس، حفظ ایمان، نشانه خردمندی، احترام به شخصیت دیگران، اوج بندگی، شتافتن به بهشت، بهترین راه نجات، ترس از خدا، نشانه به یاد خدا بودن، ستیزه‌جویی با شیطان، زنده‌نگه‌داشتن دل، آبادکردن ایمان، شادی فرشتگان، هم‌صداشدن با خوبان، گام‌گذاشتن در نردبان کمال و بالندگی روح.

ب) دروغگویی یعنی: سخن ناراست و ناحق. هنگامی که واژه دروغ را نیز می‌شنویم، مفاهیم زیر در ذهن مان تداعی می‌شود: کلید گناهان، بزرگ‌ترین گناه، خیانت به اعتماد دیگران، جلوه دورویی، پایمال‌کردن حق دیگران، آبیاری ریشه‌های شر، پلیدترین ویژگی انسانی، نشان درماندگی، دور شدن از رحمت الهی، انحراف از جاده حق، نکوهیده‌ترین صفت، دشمن خدا شدن، ترس از مردم و نترسیدن از خدا، ناجوان‌مردی، کوچکی نفس، فریب‌دادن دیگری، خیانت‌کار بودن زبان، راه بدبختی، شادی شیطان، لغزش‌گاه نفس، آراستن باطل، دشمنی با صداقت، بهترین دلیل برای ترک دوستی، بی‌ارزش کردن خود، اسیر شیطان‌شدن، راه‌حل سراب‌گونه، نادان‌پنداشتن دیگران.

ارزش و اهمیت راستگویی

مردی برای کسب فضیلت به حضور امام محمدباقر(ع) شرفیاب می‌شود. حضرت این سخن را نخستین درس قرار می‌دهد: «راستی را پیش از سخن‌گویی بیاموزید.»^۱

امام صادق(ع) نیز برای یکی از دوستانش چنین پیام می‌فرستد: «در نظر بگیر که علی(ع)، نزد رسول خدا(ص)، بر اثر چه به این قرب و منزلت رسید؟ علی به این مقام نرسید، مگر بر اثر راستی و درستی.»^۲ گفتار پاک از دل پاک برمی‌خیزد و به رفتار پاک بارور می‌شود.

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۵.

۲. همان.

آسیب‌های اجتماعی دروغ

الف) برملاشدن دروغ و رسوایی: یکی از زیان‌های اجتماعی دروغ، رسوایی است. رسوایی همیشه در انتظار دروغ‌گوست؛ زیرا دروغ، پنهان نمی‌ماند و روزی آشکار می‌شود. دروغگو، هرچند زیرک باشد و اطراف و جوانب دروغش را بسنجد، محال است که دروغش کشف نشود. کشف دروغ، بنا بر نوع آن به رسوایی‌های مختلف می‌انجامد.

روزی یکی از پیشوایان یکی از فرق باطل بر منبر سخن می‌گفت و در ضمن سخن، نام‌های پادشاهان جن را ذکر می‌کرد و می‌گفت که سلطنت کدام‌یک از آن‌ها مقدم بوده و کدام‌یک مؤخر. سخنان او از این قبیل بود: نخستین پادشاهی که از این سلسله به سلطنت رسید، تهتاه‌شاه بود و سپس قهقهاه‌شاه و سپس جهجاه‌شاه و مانند این‌ها. سخنران هم‌چنان به سخنش ادامه می‌داد، تا به نام پادشاه یازدهم رسید که نام او هم کلمه‌ای بود مانند نام‌های گذشته. در این وقت، رندی از پای منبر گفت: آقا، نام پادشاه پنجم را دوباره بفرمایید! سخنور محترم در جواب عاجز ماند؛ زیرا در یادش نبود که کدام‌یک از این نام‌ها را برای شهریار دروغین پنجم ذکر کرده است.

ب) بی‌آبرویی: از دیگر زیان‌های اجتماعی دروغ، بی‌آبرویی است. هنگامی که چند دروغ از دروغگو ثابت و او رسوا شد، بی‌آبرویی نصیبش می‌شود. رسوایی دروغگو از کشف دروغ اوست و بی‌آبرویی او را بی‌ارج می‌سازد. اندیشمندان و خردورزان در همه حال آبرو و حیثیت خویش را پاس می‌دارند: ثروتمند دارایی خود را برای به‌دست‌آوردن آبرو و جایگاه شخصی‌اش صرف می‌کند؛ قدرتمند قدرتش را برای رسیدن به این موقعیت به‌کار می‌گیرد و دانشمند از دانش خود برای جلب افکار عمومی بهره می‌برد؛ پس محبوب‌ترین چیزها نزد دوراندیشان و نیک‌کرداران آبرومندی است؛ حال آن‌که دروغگو خود را از این موقعیت محروم می‌سازد.

ج) بی‌اعتمادی: بی‌ارزش‌شدن سخنان دروغگو نزد مردم یکی دیگر از زیان‌های اجتماعی دروغ است. یکی از معیارهای سنجش ارج و بهای آدمی، میزان ارزش‌گذاری مردم به سخنان اوست؛ بدین ترتیب، هرچه سخن کم‌ارزش‌تر باشد، گوینده بی‌بها تر است.

انسان اگر بالاترین ارزش‌ها را در قبال سخنش به‌دست آورد، همین که به دروغگویی رو کرد و مردم او را بدان صفت شناختند، سخنش بی‌ارزش و از جایگاه انسانی خود دور می‌شود.

کسی را که عادت بود راستی خطا گر کند در گذارند ازو

و گر نامور شد به ناراستی دگر راست باور ندارند ازو

د) **سخریه و استهزاء:** از پیامدهای ناخوشایند اجتماعی دروغ، به سخره گرفتن و کوچک شمردن دروغگو است. فردی که به دروغگویی شهره شود، مردم او را خوار و مسخره می کنند؛ خواه در حضور او و خواه در غیبت او.

آسیب های روانی دروغ

الف) **ناراحتی درونی:** روح و روان فرد دروغگو از شر و زیان دروغش در امان نیست. دروغگو همواره از ناراحتی درونی رنج می برد؛ زیرا راستی، حقیقتی است که وجود دارد و راستگو از آن خبر می دهد؛ در حالی که سخن دروغ ساخته و پرداخته فرد دروغگو است و واقعیتی برای آن وجود ندارد؛ از این رو، دروغگو باید همواره مراقب باشد تا ساخته ذهنی خود را فراموش نکند و در وقت دیگر آن را به گونه ای متفاوت با آنچه گفته است، بیان کند و دروغش آشکار شود.

بر این اساس، دروغگویی که می خواهد دروغش را کسی نفهمد، پیوسته نگران است که مبادا سخن کنونی اش با سخن گذشته اش در تناقض باشد؛ پس دروغگو همیشه این بار سنگین را باید در ذهن داشته باشد؛ ولی راستگو همواره پس از گفته هایش در آسایش است و نگران پیامدهای آن نیست؛ زیرا هنگام تکرار، تناقضی در آن ها به وجود نخواهد آمد.

ب) **فراموشی:** فراموشی نیز یکی از بیماری های روانی است که دروغگو بدان گرفتار می شود. انسان دروغگو، دروغی را که می گوید به یادش نمی ماند و هنگامی که بار دیگر خواست از آن سخن بگوید، به شکلی دیگر می گوید و در نتیجه، دروغش بر ملا می شود.

عامل دیگر فراموش کاری دروغگو آن است که کسی که همواره دروغ می گوید، به دروغ خود نیز چندان اهمیت نمی دهد. دروغ برای او کاری عادی است و هر زمان که می خواهد، به راحتی دروغ می گوید و دروغ های او پایان نمی پذیرد. در نتیجه، حرف هایش را کم تر به ذهن می سپارد و فراموش می کند.

ج) **نومیدی:** وقتی دروغی از دروغگو کشف شد، ضربه ای به او وارد می آید؛ زیرا نه تنها به خواسته اش از دروغ گفتن نرسیده است؛ بلکه نتیجه ای برخلاف آن گرفته است؛ بدین ترتیب، یکی از دو حال نصیب دروغگو می شود:

اول: روحیه اش سست و تصمیم گرفتن برای او دشوار می شود و او از رسیدن به کامیابی ها نومید می شود؛ زیرا تنها راهی که می پنداشته او را به مقصد می رساند، دروغ بوده که آن هم بسته شده است. او اگر به شایستگی

رفتار می‌کرد، از راه درست به مقصودش می‌رسید و به دروغ گفتن پناه نمی‌برد. با این حال، راه درست که بر او مسدود بود راه دروغ هم که سد گردید، اکنون به چه وسیله‌ای به منظور خود برسد؟

دوم: نومی‌دی بر او چیره می‌شود و سرانجامی ناخوشایند در انتظار اوست.

د) از بین رفتن شرم و حیا: وضع دیگری که ممکن است بر اثر کشف دروغ نصیب دروغگو شود، پرده‌داری و بی‌شرمی است. اگر کشف دروغ، روحیه دروغگو را سست نکند و او همچنان به دروغگویی ادامه دهد، بی‌آبرویی‌های پی‌در‌پی، شرم را از او می‌گیرد و او به دروغگوی حرفه‌ای تبدیل می‌شود و دیگر از آن‌که دروغش آشکار شود، ابایی ندارد. با خود می‌گوید آب که از سر گذشت، چه یک من، چه صد من؛ من که گناه‌م برملا شد و دروغ برای پنهان ساختن آن سودی نبخشید و رسوایم ساخت؛ حال هر چه می‌شود، بشود.

ه) دروغ، دروغ می‌زاید: دروغگو برای حفظ دروغ خود مجبور است باز هم دروغ بگوید. او یا باید همان دروغ نخستین را دوباره بگوید و بر آن تأکید کند، یا باید دروغ دیگری بسازد که از کشف دروغ نخستین جلوگیری کند؛ در هر دو صورت، بر اثر یک دروغ، دروغ‌هایی دیگر می‌گوید و این ماری که خوش‌خط و خالش پنداشته، مارهایی دیگر زاییده است که همگی او را می‌گزیند. علاوه بر این، گاهی نیز برای حفظ دروغ او، اطرافیانش نیز به دروغ‌گویی می‌افتند.

و) بدگمانی: زیان روانی دیگری که گاه بر اثر دروغ دامن دروغگو را می‌گیرد، بدگمانی به مردم است. این بیماری روانی در پی دو چیز در دروغگو مسکن می‌گزیند: یکی آن‌که چون خود برخلاف حقیقت سخن می‌گوید، درباره دیگران نیز چنین نظری دارد و البته دیگران را مانند خود پنداشتن، ناشی از طبیعت بشری است؛ به همین علت است که کسی که به راستگویی عادت دارد، نخستین‌بار با هر کسی که روبه‌رو می‌شود، سخن او را راست می‌پندارد.

دومین عامل بدگمانی دروغگو به دیگران، واکنش اطرافیان در قبال کارهای او است. او وقتی می‌بیند دیگران به او خوش‌بین نیستند و اعتماد ندارند، او نیز به آنان بدبین می‌شود و اعتماد نمی‌کند. در واقع، تعصب و خودخواهی دروغگو نیز سبب می‌شود که در برابر این رفتار مردم، او نیز مانند آنان رفتار کند و به آن‌ها با دیده بدگمانی بنگرد.

درس سی و یکم: چوپان دروغگو

هدف کلی: آشنایی با ارزش و اهمیت راستگویی.

اهداف جزئی

- ۱- چگونگی رفتار دیگران را با شخص دروغگو بدانند.
- ۲- به دانستن چگونگی رفتار با شخص دروغگو تمایل پیدا کنند.
- ۳- بتوانند چگونگی رفتار دیگران را با آدم دروغگو بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، نمایش‌نامه‌ای، همیاری و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاری آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- اگر کسی دروغ بگوید، دیگران با او چگونه رفتار خواهند کرد؟	به اندازه فهم، درک و برداشت خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- چرا بار سوم مردم به کمک چوپان نیامدند؟ ۲- اگر قصه ای مانند قصه ای که خواندید به خاطر دارید، برای دیگران بیان کنید. و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می خواهد که دو جمله درباره ضرر دروغ بنویسند.	آنچه را معلم خواسته است، در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و یکم

صداقت و راستگویی در اسلام

راستگویی از اعمال نیکوی انسانی و نزد دین و خرد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. فطرت پاک انسان ایجاب می‌کند که آدمِ سالم و متعادل، دل و زبانش یکسو و هماهنگ باشد؛ ظاهر و باطنش یکی باشد و آنچه را باور دارد، بر زبان جاری کند.

اسلام دینی است فطری و راستی نیز خواست فطرت است، پس این دو پیوندی ناگسستنی با هم دارند و در روایات اسلامی با تعبیر گوناگونی بر راستگویی مسلمانان تأکید شده است و آن را از اصول ایمان و تدبیر به حساب آورده‌اند.

رسول اکرم- صلی الله علیه و آله- می‌فرماید: «الصِّدْقُ مُبَارَكٌ وَ الْكُذْبُ مَشْنُوءٌ»؛ راستی، مبارک و دروغ نامیمون است.

امیرمؤمنان- علیه السلام- راستگویی را ملاک دین و الهام از سوی خدا دانسته، می‌فرماید: «شَئْنَانِ هُمَا مَلَائِكَةُ الدِّينِ؛ الصِّدْقُ وَ الْيَقِينُ»^۱؛ دو چیز ملاک دین است: راستی و یقین. «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَهَمَّهُ الصِّدْقُ»^۲؛ وقتی خدا بنده‌ای را دوست بدارد، راستی را به او الهام می‌کند.

امام صادق- علیه السلام- نیز می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَ الْفَاجِرِ»^۳؛ خداوند هیچ پیامبری بر نیانگیخت جز با راستی و امانت‌داری نسبت به نیکوکار و بدکار.

با این وصف، اگر بگوییم راستی و درستی شالوده‌دین و ایمان را تشکیل می‌دهد و آن که از این خصلت زیبا و حیاتی برکنار باشد در واقع دین در او بی‌ریشه است، سخن گزافی نگفته‌ایم.

امام صادق- علیه السلام- به این حقیقت تصریح کرده، می‌فرماید: «لَا تَنْظُرُوا إِلَى طَوْلِ رُكُوعِ الرَّجُلِ وَ سُجُودِهِ، فَإِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ قَدْ اعْتَادَهُ وَ لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ لِدَلَالِكَ وَلَكِنْ انْظُرُوا إِلَى صِدْقِ حَدِيثِهِ وَ آدَاءِ أَمَانَتِهِ»^۴؛

۱. محمدباقر مجلسی: بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۶۷.

۲. شرح غرر الحکم، ج ۴، ص ۱۸۴.

۳. همان، ج ۳، ص ۱۶۱.

۴. بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲.

۵. سفینة البحار، ج ۲، ص ۱۸.

[برای شناخت تدین افراد] به طولانی شدن رکوع و سجود او نگاه نکنید؛ چرا که به آن عادت کرده و اگر ترکش کند، وحشت زده می‌شود؛ لیکن به راستگویی و امانت‌داری او توجه کنید.

آثار راستگویی

آثار ارزنده هر پدیده‌ای بستگی به ارزش و اهمیت آن دارد و چون راستی از اهمیت بالایی برخوردار است، پیامدهای ارزشمند و نیکویی دارد که برخی از آن‌ها به شرح زیر است:

الف) همراهی خدا: امام باقر- علیه السلام: «أَلَا قَاصِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّادِقِ»؛ هان! راست بگویید که خدا با راستی است.

ب) پاکی کردار: امام کاظم- علیه السلام: «مَنْ صَدَقَ لِسَانُهُ زَكِيَ عَمَلُهُ»؛ کسی که زبانش راست بگوید، کردارش پاک می‌شود.

ج) نجات و سلامتی: امیرمؤمنان- علیه السلام: «عَاقِبَةُ الصَّادِقِ نَجَاةٌ وَ سَلَامَةٌ»؛ فرجام راستگویی، نجات و سلامت است.

اگر انسان راستگو بود و به این وصف شناخته شد، مورد اعتماد مردم قرار می‌گیرد و آنان سخن او را درست می‌شمارند و می‌پذیرند؛ در این صورت، اگر برای شخص صادق گرفتاری پیش بیاید، امتیاز راستگویی سبب نجات او می‌شود و از گرفتاری و خطر به سلامت می‌گذرد. جلب اعتماد مردم، بهترین راه کامیابی است و بیش‌ترین موانع در راه رسیدن به اهداف با کسب اعتماد میان مردم از بین می‌رود. دروغگو خود را از این نعمت گران‌قدر و راه‌گشا محروم می‌سازد و با پای خویش به‌سوی سیاه‌بختی می‌تازد. چه قدر تلخ است برای فردی که خویشان و دوستانش سخنان او را باور نکنند.

دروغگو اگر از بیچارگی خود سخن بگوید، کسی نمی‌پذیرد و اگر از بیماری‌اش حرف زند، کسی باور نمی‌کند و اگر از ویژگی‌های شخصیتش بگوید، کسی قبول نمی‌کند و اگر درباره‌ی دیگران نظر دهد، کسی سخنانش را تأیید نمی‌کند.

۱. بحار الانوار، ج ۶۹، ص ۳۸۶.

۲. همان، ج ۷۸، ص ۳۰۳.

۳. شرح غرر الحکم، ج ۴، ص ۳۶۳.

د) بزرگی مقام: از امیرمؤمنان - علیه السلام - روایت شده است که: «عَلَيْكَ بِالصَّدَقِ، فَمَنْ صَدَقَ فِي أَقْوَالِهِ جَلَّ قَدْرُهُ»؛ بر تو باد به راستگویی؛ زیرا کسی که در گفتارش صادق باشد، مقام و منزلتش بزرگ می‌شود.

ه) پاداش‌های اخروی: قرآن کریم می‌فرماید: «قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ، لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ، ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»؛ خداوند می‌گوید: امروز روزی است که راستی راستگویان به آن‌ها سود می‌بخشد، برای آن‌ها باغ‌هایی (از بهشت) است که آب از زیر (درختان) آن جریان دارد و جاودانه و برای همیشه در آن می‌مانند، خداوند از آن‌ها خشنود و آن‌ها از خداوند خشنود خواهند بود و این رستگاری بزرگی است؛ بنابراین آیه شریفه، آنان که مسئولیت و رسالت خود را انجام دادند و در دنیا در گفتار و کردار صادق بوده و جز راه صدق و درستی نپیمودند، از کار خود بهره کافی خواهند برد و به رستگاری بزرگ که خشنودی خدای سبحان است، دست خواهند یافت.

۱. همان، ص ۲۹۶.

۲. مائده / ۱۱۹.

درس سی و دوم: نظافت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با نظافت و پاکیزگی.

اهداف جزئی

- ۱- معنای نظافت و اهمیت آن را بدانند.
- ۲- به نظافت و پاکیزگی خود علاقه‌مند شوند.
- ۳- بتوانند اهمیت نظافت را بیان و عملی کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، قصه و داستان، همیاری و نمایش‌نامه‌ای.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- درباره نظافت و پاکیزگی چه می‌دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد. همچنین شعری که در کتاب راهنما آمده است، با صدا و آهنگ زیبا می خواند.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- نظافت و پاکیزگی چه فایده دارد؟ ۲- پیامبر گرامی اسلام درباره نظافت چه فرموده اند؟ و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا درباره نظافت و پاکیزگی با خانواده خود گفت و گو کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و دوم

اهمیت نظافت و پاکیزگی در اسلام

نظافت و پاکیزگی در اسلام از چنان اهمیت برخوردار است که در موارد متعدد و گوناگون به آن توصیه شده است. رسیدگی به نظافت تن، لباس، منزل، مسواک زدن و شانه کردن موهای سر و صورت، کوتاه کردن موها و ناخن ها و دور کردن کثافات و آلودگی ها از جسم، لباس، محیط زندگی و... از سفارشات مؤکد اسلام و رهبران الهی است. هر فرد مسلمان باید به عنوان بخشی از وظایف شرعی و دینی خود، در پاکیزگی و طهارت خود و همه آنچه به او و محیط زندگی او مربوط می شود، اهتمام ورزد و به جهت رعایت حقوق دیگران حق ندارد محیط زندگی دیگران را آلوده سازد و یا احیاناً خود با سر و وضع کثیف، نامرتب و آلوده نزد دیگران حاضر شود؛ به گونه ای که سایرین از بوی بد و وضع ژولیده و کثیف او آزرده و گوشه گیر شوند.

علاوه بر آن، آراستگی انسان و بهره مندی او از لباس های مناسب و عطرها ی خوش بو به نیاز «زیبایی دوستی» انسان پاسخ می دهد و به آدمی آرامش می بخشد و از مهم ترین عوامل جذب و محبت دیگران و نشانه ترقی و رشد مدنی هر جامعه است.

همان اندازه که اسلام نسبت به نظافت تن و لباس و رسیدگی به وضع بهداشتی جسمانی و شخصی آنان توجه کرده است، به نظافت و پاکیزگی منزل و محیط زیست نیز اهمیت داده است. مکتب اسلام و رهبران الهی نمی خواهند ژولیدگی، آلودگی و کثافت در جامعه اسلامی، چه در موارد شخصی و چه در سطح شهر و محیط زیست و زندگی آن ها مشاهده شود؛ زیرا این امور باعث کاهش آلودگی و در نتیجه کاهش میزان بیماری ها در جامعه اسلامی می شود. اگر مسلمانان و جامعه اسلامی به توصیه ها و سفارشات پیامبر اکرم و رهبران الهی در این راستا توجه و اهتمام نموده و در زندگی به آن ها عمل کنند، از نظیف ترین، پاک ترین، سالم ترین و دل نشین ترین محیط زندگی برخوردار خواهند بود و کم ترین درصد بیماری و آلودگی به امراض مسری را خواهند داشت.

به این نکته باید توجه کرد که هر قدر نسبت به رعایت پاکیزگی خود و منزل مان اهتمام داشته باشیم، لازم است نسبت به حفظ پاکیزگی محیط و اماکن عمومی و معابر بیش تر توجه داشته باشیم؛ زیرا گذشته از آن که خود از پاکیزگی محیط بهره برداری کرده و لذت می بریم، حقوق دیگران نیز در میان است؛ بنابراین، به خاطر رعایت

حقوق دیگران و عدم تعدی به آن، وظیفه ما است که محیط جامعه را سالم و پاکیزه نگه داریم و کاری نکنیم که موجب آزار و انزجار دیگران شود.

در تعامل میان صحت و نظافت می‌توان چنین گفت که صحت بدون نظافت امکان ندارد. کسی که نظافت خود را رعایت نکند و به بهداشت خود توجه نداشته باشد، مطمئناً چنین شخصی دیر یا زود به انواع بیماری‌ها و امراض مبتلا خواهد شد؛ به همین خاطر است که اسلام توجه خاصی به این بحث داشته و همواره پیروان خود را از راه‌های مختلف به نظافت توصیه کرده است؛ به گونه‌ای که این توصیه گاهی با تشویق همراه بوده است؛ گاهی با برشمردن اهمیت نظافت؛ گاهی با خطرات احتمالی رعایت نکردن نظافت و

در بحث نظافت می‌توان گفت که هر شخص باید از وسایل شخصی خود استفاده کند؛ به‌طور مشخص هر فرد باید از مسواک، صابون و ... خود استفاده کرده، از وسایل شخصی فرد دیگر اجتناب کند.

مسواک او مسواک اوست مسواک من هم مال من

مسواک را با حوصله هرشب به دندانت بزنی

مسواک کردن چهره را خندان و خوش‌رو می‌کند

بوی دهانت را فقط مسواک خوشبو می‌کند

درس سی و سوم: صحت

هدف کلی: آشنایی شاگردان با ارزش و اهمیت صحت و سلامتی.

اهداف جزئی

- ۱- اهمیت سلامتی خود را بدانند.
 - ۲- به سلامتی خود علاقه‌مند شوند.
 - ۳- بتوانند چگونگی محافظت از سلامتی خود را بیان و عملی کنند.
- مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).
- روش‌های تدریس: سؤال و جواب و همیاری.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ کار خانگی آنان را ملاحظه می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به‌صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به‌دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث‌گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- به‌نظر شما صحت و سلامتی چه اهمیت دارد؟ ۲- شما چگونه از سلامتی خود محافظت می‌کنید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- سلامتی و صحت چه فایده دارد؟ و در صورت نیاز، با شاگردان همکاری می کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	از شاگردان می خواهد تا درباره صحت و سلامتی دو جمله بنویسند.	کار خواسته شده را در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و سوم

اهمیت سلامتی در اسلام

اسلام برای صحت و سلامتی انسان‌ها ارزش و اهمیت ویژه‌ای قایل شده است؛ به همین خاطر است که در این راستا رهنمودها و دستورالعمل‌های فراوانی در آموزه‌های اسلامی وارد شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: «الصَّحَّةُ أَفْضَلُ النَّعَمِ»؛ صحت و سلامتی از هر نعمت دیگر بهتر و ارزشمندتر است، «لَا لِبَاسَ أَجْمَلُ مِنَ السَّلَامَةِ»؛ جامه‌ای زیباتر از سلامت نیست، «وَ إِنْ لِبَدْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا»؛ بدون شک بدن تو بر تو حقی دارد (که باید آن را ادا کنی و به آن رسیدگی نمایی و «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ»؛ (همان) مؤمنی که قوی و نیرومند باشد، در نظر من از مؤمنی که ضعیف باشد، بهتر و دوست‌داشتنی‌تر است.

انسان قوی و سالم بهتر می‌تواند به بندگان خدا رسیدگی کند، بهتر می‌تواند فکر کند، بهتر می‌تواند کار کند و حتی بهتر و بیش‌تر می‌تواند عبادت کند.

در اسلام، احادیث فراوانی دربارهٔ استحمام و نظافت، مسواک‌زدن، تشویق به کم‌خوری، نهی از پرخوری، خوردنی‌های حلال و حرام، خواص گیاهان، میوه‌ها و سایر خوراکی‌ها و همچنین سایر دستورات بهداشتی، وارد شده است.

در اسلام، حفظ صحت و سلامت واجب شمرده شده است؛ حتی اگر عباداتی مانند نماز و روزه واجب برای انسان مضر باشد، نه‌تنها جایز است ترک شود؛ بلکه واجب است که ترک شود و در چنین مواردی، کار واجب به‌کار حرام مبدل می‌گردد.

از نظر اسلام، در صورتی که سلامتی انسان به‌واسطهٔ عدم دسترسی به غذای پاک و حلال به مخاطره بیفتد، وی می‌تواند از خوردنی‌ها و نوشیدنی‌هایی که پیش از آن بر او حرام بوده، استفاده نماید؛ و چنانچه مریض شود و بیماری‌اش جز با خوراکی‌هایی که حرام است (هم‌چون مشروبات الکلی) مداوا نشود، می‌تواند با تجویز پزشک از آن خوراکی‌ها جهت مداوا استفاده کند.

۱. غرر الحکم، ج ۵۱۷۰.

۲. همان، ۴۳۴۷.

۳. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۵۸.

۴. همان.

از نظر اسلام، اگر کسی به سلامتی دیگران لطمه وارد کند و این کار او عمدی باشد، باید به سختی مجازات شود؛ ولی اگر به صورت عمدی نباشد، در این صورت، باید مجازات مالی شود و دیه آن عضوی را که آسیب دیده، به صاحبش بپردازد.

در اسلام، دستورات فراوانی در خصوص انتخاب همسر، تغذیه مادر در دوران بارداری وجود دارد، که از ناقص الخلقه بودن نوزاد جلوگیری کرده، باعث می شود که کودک قوی، زیبا و باهوش باشد. هم چنین شیر مادر به عنوان بهترین غذا برای نوزاد و کودک شیرخوار معرفی شده است، تا کودک بهتر رشد کند، هوشش بیش تر شود و در مقابل بیماری ها مصون تر باشد. هم چنین در اسلام، هر چیز زیان آوری که به جسم انسان لطمه وارد آورد، تحریم شده است و این یک قاعده فقهی است که «كُلُّ مُضِرٍّ حَرَامٌ»؛ هر چیزی که ضرر دارد، حرام است.

شهید مطهری در این مورد می نویسد: جای شک و تردید نیست که تعلیمات اسلام بر اساس حفظ رشد و سلامت جسم است. علت حرمت بسیاری از امور، مضر بودن آنها به حال بدن است. یکی از مسلمات فقه این است که بسیاری از این امور به این دلیل تحریم شده اند که برای جسم انسان ضرر دارند و یک اصل کلی برای فقها مطرح است که هر چیزی که محرز بشود که برای جسم انسان مضر است - ولو هیچ دلیلی از قرآن و سنت نداشته باشد - قطعاً حرام است.

در خواست سلامت و قوی بودن بدن از خداوند، جزو دعای مسلمانان است؛ چنانچه در دعای ابو حمزه ثمالی می خوانیم: «اللَّهُمَّ اعْطِنِي السَّعَةَ فِي الرِّزْقِ... وَ الصَّحَّةَ فِي الْجِسْمِ وَ الثَّوَّةَ فِي الْبَدَنِ»؛ خداوند! وسعت در روزی... و سلامتی در جسم و قوت و توانایی در بدن را به من ارزانی فرما!

خلاصه، ارزش بدن و سلامت آن در اسلام به حدی است که بعضی از دانشمندان اسلامی گفته اند: پیامبران الهی در آغاز نبوت و رسالت خود باید سالم و از نقص بدنی دور و برکنار باشند و سلامتی تن و بدن یکی از شرایط قابلیت شخص برای تصدی مقام نبوت و امامت و جانشینی پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - به شمار می آید که باید پیامبر یا امامی که دارای منصب الهی است، از نظر جسم و بدن کامل ترین و معتدل ترین مردم عصر خود باشد؛ هم چنان که باید باهوش ترین و زیباترین آنها باشد.

درس سی و چهارم: سلامدادن

هدف کلی: آشنایی شاگردان با آداب و فایده‌های سلامدادن.

اهداف جزئی

- ۱- آداب و فایده‌های سلامدادن را بدانند.
- ۲- به فراگیری آداب و فایده‌های سلامدادن تمایل پیدا کنند.
- ۳- بتوانند آداب آن را رعایت و فایده‌های آن را بیان کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری، نمایش‌نامه‌ای و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا می‌دانید سلامدادن چه فایده‌هایی دارد؟	به اندازه فهم، درک و توان خود جواب می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می دهد.	به دقت تمام گوش می دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، پرسند؛ سپس از آنان می خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می پرسند. هم چنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شماره	فعالیت های معلم	فعالیت های شاگردان	زمان
۶	سؤالاتی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می پرسد؛ مانند: ۱- سلام دادن چه فایده دارد؟ ۲- آداب سلام دادن را بگویید. و در صورت نیاز، شاگردان را کمک می کند.	به سؤالات به دقت توجه کرده، جواب می دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می دهد تا معلومات خود را با والدین خود شریک سازند.	آنچه معلم خواسته است، در خانه انجام می دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و چهارم

مفهوم سلام

سلام کلمه‌ای است عربی که از ماده «سلم» گرفته شده است. این واژه زمانی به کار می‌رود که انسان‌ها به همدیگر می‌رسند. سلام کلمه دعایی است؛ به این معنا که وقتی کسی به دیگری سلام می‌کند، در واقع برای او سلامتی آرزو می‌کند.

سلام، اطمینان‌دادن به طرف مقابل است؛ به این معنا که هم سلامتی و تندرستی تو را خواستارم و هم از جانب من آسوده باش و مطمئن که هیچ‌وقت از طرف من ضرر و گزند به تو نخواهد رسید. من خیرخواه توام، نه بدخواه و کینه‌ورز و دشمن.

در قرآن کریم آمده است که: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا»^۱ خداوند پاک خودش نیز بر پیامبرانش سلام فرستاده، می‌فرماید: «وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ»^۲، «سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ»^۳، «سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ»^۴، «سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَ هَارُونَ»^۵ و «سَلَامٌ عَلَى إِيْسَى»^۶

سلام یکی از نام‌های خداوند است، سلام تحیت اهل جنت است، سلام تحیت فرشتگان به هنگام داخل شدن به جنت است، سلام پیام پروردگار رحمان و رحیم است، سلام اولین حق هر مسلمان بر مسلمان دیگر است، سلام کلید شروع هر کلام و نوشته است، سلام امان‌نامه از هرگونه ترس و شری است، سلام ساده‌ترین عمل نیک است، سلام تواضع و فروتنی است، سلام عامل محبت و الفت است، سلام اظهار صلح و مسالمت است، سلام اولین تحفه و هدیه دو انسان است، سلام دعوت به صلح جهانی است، سلام برطرف کننده دشمنی‌ها و کدورت‌های گذشته است، سلام اعلام حضور و اجازه برای ورود است، سلام بهترین کلام برای ورود و خروج است، سلام کلامی است در زبان سبک؛ اما در میزان سنگین، سلام تنها کلامی است که مخاطب‌اش مردگان و زندگان‌اند، سلام عامل تعظیم و تکریم است، سلام پیام‌آور انس، محبت و دوستی است، سلام عامل تکبرزدایی

۱. احزاب / ۵۶.

۲. صافات / ۱۸۱.

۳. همان / ۷۹.

۴. همان / ۱۰۹.

۵. همان / ۱۲۰.

۶. همان / ۱۳۰.

و خودخواهی است، سلام کمالی است که ترک آن نشانه بخل، تکبر، انزوا، قهر و قطع رحم است. به اثر دست دادن و سلام، دل‌ها با هم نزدیک و محبت‌ها بیش‌تر می‌گردد.

سلام، چراغ سبز آشنایی است. وقتی دو نفر به هم می‌رسند، نگاه‌ها که به هم می‌افتند و چهره‌ها که رو در رو قرار می‌گیرند، نخستین علامت صداقت، مودت و برادری «سلام دادن» است.

سلام، نام خدا است و تحیت الهی، سفارش پیامبر است و امامان، تا آن‌جا که فرمودند: «مَنْ بَدَأَ بِالْكَلامِ قَبْلَ السَّلَامِ فَلَا تَجِيبُوهُ»؛ اگر کسی پیش از سلام شروع به سخن کرد، جواب ندهید. در حدیث دیگری از امام صادق - علیه السلام - از قول خداوند نقل می‌کند که: «الْبَخِيلُ مَنْ يَبْخُلُ بِالسَّلَامِ»؛ بخیل کسی است که از سلام دادن به دیگری بخل ورزد. راستی، سلام دادن به دیگری نه تنها چیزی از قدر و جایگاه انسان نمی‌کاهد و هیچ‌گونه ضرر و زیان مادی، پولی، آبرویی و.... ندارد؛ بلکه محبت‌آور، صفابخش، خداپسند و سیره رسول خدا - صلی الله علیه و آله - و روش و منش اولیای الهی است. به علاوه، نشانه‌ای از تواضع و فروتنی و نداشتن کبر است. انسان‌های متواضع نه تنها زیان نمی‌بینند؛ بلکه عزت و محبوبیت هم پیدا می‌کنند. امام صادق - علیه السلام - فرمود: «مِنْ التَّوَّاضُعِ أَنْ تَسْلِمَ عَلَى مَنْ لَقِيتَ»؛ از نشانه‌های فروتنی این است که به هر کس بر خوردی، سلام دهی. پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - نیز فرمود: «إِذَا تَلَقَّيْتُمْ، فَتَلَّاقُوا بِالتَّسْلِيمِ وَ التَّصَافُحِ»؛ هرگاه یکدیگر را دیدار کردید، با «سلام» و «دست دادن» با هم دیدار کنید. سیره رفتاری پیامبر خدا آن بود که به هر کس می‌رسید - حتی کودکان - ابتدا به او سلام می‌کرد؛ به‌خصوص در مورد سلام کردن به کودکان می‌فرمود: پنج صفت است که تا زنده‌ام، آن‌ها را رها نخواهم کرد، یکی هم سلام دادن به کودکان است، تا پس از من «سنت» گردد.^۱ این خصلت خجسته از اخلاق حسنه و روحیه پاک و تواضع او سرچشمه می‌گرفت. این‌ها درست ولی ادب اقتضا می‌کند که کوچک‌ترها به بزرگ‌ترها سلام کنند. سلام را باید آشکارا، بلند و با صدای رسا ادا کرد. احادیث فراوانی با عنوان «الجهر بالسَّلام» و «افشاء السلام» آمده است که سفارش اکید دارد که سلام‌ها، رسا و بلند باشند، نه زیر لب و آهسته و نامفهوم و ناقص؛ به‌طور نمونه در حدیثی آمده است که: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ افشاءَ السَّلامِ»^۲ جواب سلام نیز باید همین‌گونه باشد؛ یعنی بلند و واضح، تا طرف بشنود. امام صادق -

۱. محدث قمی: سفینة البحار، ج ۱، ص ۶۴۵.

۲. مرحوم کلینی: اصول کافی، ج ۲، ص ۶۴۵.

۳. خصال صدوق، ص ۱۱.

۴. محدث قمی: سفینة البحار، ج ۱، ص ۴۶۵.

۵. محمدباقر مجلسی: بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۱۰.

۶. مرحوم کلینی: اصول کافی، ج ۲، ص ۶۴۵.

علیه السلام- می فرماید: هرگاه یکی از شما سلام می دهد، سلامش را آشکارا بگوید. نگوید که «سلام دادم، ولی جوابم ندادند»، شاید سلام داده ولی آنان نشنیده باشند! و هرگاه یکی از شما جواب سلام می دهد، جواب را آشکارا و بلند بگوید، تا آن مسلمان دیگر نگوید که سلام کردم ولی جوابم را ندادند! اگر سلام مستحب است، جوابش واجب است؛ البته بیشترین ثواب نیز از آن کسی است که شروع به سلام کند. آن که سلام می دهد، پاسخش را باید گرم تر و بهتر داد؛ چرا که سلام نوعی تحیت و هدیه از سوی یک مؤمن است و هدیه را باید پاسخی بهتر ارائه داد، تا نشان قدرشناسی باشد و این تعلیم قرآن کریم است که تحیت دیگران را به گونه ای بهتر و یا مانند آن پاسخ دهید؛ آن جا که می فرماید: «وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوها»؛ یعنی و چون به شما سلام گفته شد، شما به [صورتی] بهتر از آن سلام گوید یا همان را [در جوابشان] برگردانید.

۱. همان.

۲. نساء/ ۸۶.

درس سی و پنجم: آداب خوردن و آشامیدن

هدف کلی: آشنایی شاگردان با آداب خوردن و آشامیدن.

اهداف جزئی

۱- آداب خوردن و آشامیدن را بدانند.

۲- به دانستن آداب خوردن و آشامیدن علاقه پیدا کنند.

۳- بتوانند آن‌ها را بیان و عملی کنند.

مدت تدریس: ۴۵ دقیقه (یک ساعت درسی).

روش‌های تدریس: سؤال و جواب، همیاری، نمایش‌نامه‌ای و قصه و داستان.

مواد کمک درسی

کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوم، تهیه چارت، تخته سیاه و تباشیر و یا تخته سفید و مارکر.

مراحل تدریس

مرحله آغازین تدریس			
شماره	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۱	سلام و احوال‌پرسی می‌کند؛ صنف را تنظیم می‌کند؛ از آنان حاضری می‌گیرد؛ از کار خانگی آنان بازدید می‌کند؛ سپس عنوان درس را روی تخته نوشته کرده، درس گذشته را به صورت کوتاه ارزیابی می‌کند.	با معلم همکاری کرده، به اظهارات او به دقت گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۲	انگیزه شاگردان را با طرح سؤال و یا سؤال‌های آغازین کتاب درسی و به بحث گذاشتن آن، بالا می‌برد؛ مانند: ۱- آیا آداب خوردن و آشامیدن را می‌دانید؟	به اندازه فهم، درک و توان خود انجام می‌دهند.	۵ دقیقه

مرحله میانی تدریس			
شمار ۵	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۳	متن درس را از اول تا آخر برای شاگردان قرائت کرده، توضیح می‌دهد.	به دقت تمام گوش می‌دهند.	۵ دقیقه
۴	علاوه بر خواندن متن درس، معلومات کافی دیگر نیز برای شاگردان در ارتباط با درس ارائه می‌کند.	به معلومات ارائه شده از سوی معلم گوش فراداده، توجه می‌کنند.	۵ دقیقه
۵	از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درس را با صدای بلند بخواند؛ به شاگردان فرصت می‌دهد تا درس را دوباره به صورت آرام بخوانند و اگر مشکل و یا سؤالی دارند، بپرسند؛ سپس از آنان می‌خواهد که فعالیت درسی را انجام دهند.	درس را با صدای بلند می‌خوانند و اگر مشکل و یا سؤالی در ارتباط با درس دارند، می‌پرسند. همچنین فعالیتی را که از آنان خواسته شده است، انجام می‌دهند.	۱۵ دقیقه
مرحله پایانی تدریس			
شمار ۵	فعالیت‌های معلم	فعالیت‌های شاگردان	زمان
۶	سؤالی را که در بخش ارزیابی آمده است، از شاگردان می‌پرسد؛ مانند: ۱- خوردن و آشامیدن چه آدابی دارد؟ و در صورت لزوم، با شاگردان همکاری می‌کند.	به سؤال به دقت توجه کرده، جواب می‌دهند و در صورت لزوم از معلم کمک می‌خواهند.	۱۰ دقیقه
۷	به شاگردان وظیفه می‌دهد تا درباره آداب خوردن و آشامیدن در خانه با خانواده خود گفت‌وگو کنند.	وظیفه خواسته شده را در خانه انجام می‌دهند.	

معلومات تکمیلی درس سی و پنجم^۱

آداب خوردن و آشامیدن از نظر اسلام

آنچه از آموزه‌های اسلامی استفاده می‌شود، این است که خوب است یک مسلمان بر سر سفره خود آداب خوردن و آشامیدن را رعایت کند؛ از جمله، گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم» در ابتدای غذا و به جای آوردن حمد و شکر در انتهای غذا مورد تأکید اسلام قرار گرفته است.

مصرف اندک نمک در ابتدا و انتهای غذا توصیه شده است؛ زیرا نمک ضد بلغم معده عمل کرده، هضم غذا را بهتر می‌کند. غذا باید آرام و به آهستگی خورده و کاملاً جویده شود. اهمیت این موضوع به حدی است که طبق فرمایش معصومین- علیهم السلام- مدت زمانی که انسان سر سفره غذا می‌ماند، جزء عمر او محسوب نمی‌شود؛ زیرا تند غذا خوردن سبب ترشح ناقص آنزیم‌های گوارشی شده که در نتیجه هضم آن را مختل خواهد کرد. فراموش نشود که از دیدگاه طب سنتی به هر دلیل هضم ناقص شود، خلط فاسد و نابه‌جا در دستگاه گوارش تولید و به سراسر بدن منتشر می‌شود. کامل نجویدن غذاها عادت اغلب انسان‌ها است که باز موجب اختلالات گوارشی و هضم ناقص خواهد شد. ایستاده غذا خوردن، پشت میز و چوکی غذا خوردن، کفش به پا داشتن هنگام غذا خوردن، سودازا است و خون را به شدت غلیظ می‌کند.

خلاصه بر اساس آنچه که در منابع اسلامی درباره آداب خوردن و آشامیدن آمده است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- کوچک گرفتن لقمه هنگام خوردن غذا؛
- نگاه نکردن به دیگرانی که بر سر سفره نشسته‌اند؛
- نخوردن غذای بسیار گرم؛
- ندمیدن (فوت نکردن) در طعام گرم؛
- نبریدن نان با کارد؛
- پاک نکردن کامل گوشت‌های استخوان؛

۱. منابعی که برای معلومات تکمیلی این درس مورد استفاده قرار گرفته است، عبارت‌اند از: (۱) وسائل الشیعه، اثر حر عاملی؛ مکارم الاخلاق، اثر مرحوم طبرسی؛ بحارالانوار، اثر محمدباقر مجلسی؛ اصول کافی، اثر مرحوم کلینی؛ احیاء علوم الدین، کتاب آداب الاکل، اثر غزالی؛ من لایحضره الفقیه، اثر شیخ صدوق؛ میزان الحکمه و دانش‌نامه احادیث پزشکی، اثر محمدی ری شهری.

- نخوردن غذا به کم‌تر از سه انگشت؛
- دراز نکردن دست به ظرف دیگران بر سر سفره؛
- لیسیدن انگشتان (در صورتی که با دست غذا می‌خورد)؛
- ترک نکردن خوردن غذا در شب؛
- لیسیدن ظرف غذا؛
- نخوردن غذا، مگر در حال گرسنگی؛
- گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم» هنگام شروع غذا؛
- زمانی از غذا دست بکشد که خوب سیر نشده است؛
- شستن دست قبل از خوردن غذا؛
- نشستن روی پای چپ در هنگام خوردن غذا؛
- پیش از مهمانان شروع نمودن به غذا توسط صاحب‌خانه؛
- خوردن غذا با دست راست؛
- نخوردن غذا در حال خوابیده؛
- تنها غذا نخوردن؛
- غذا خوردن با خدمت‌کاران و غلامان؛
- غذا خوردن بر روی زمین؛
- غذا نخوردن در حال راه رفتن؛
- شستن دست‌ها بعد از غذا؛
- در شستن دست‌ها قبل از غذا، اول صاحب‌خانه بشوید و بعد از آن کسی که در طرف راست او است؛
- اما در شستن دست‌ها بعد از غذا صاحب‌خانه آخر از همه دست را بشوید و اول کسی که در جانب چپ او قرار دارد، دست‌ها را بشوید؛
- سنت است که همه در یک طشت دست‌ها را بشویند و آب را نریزند؛
- خوردن نمک در اول و آخر غذا؛
- غذا نخوردن در حال تکیه دادن؛
- بعد از شستن دست قبل از خوردن غذا آن را با دستمال پاک نکند و بعد از شستن دست بعد از خوردن غذا آن را با دستمال پاک نماید؛
- وقتی دست‌ها را بعد از غذا می‌شوید، آن را بر دیده‌ها بمالد؛

- دست کشیدن از غذا بعد از همه توسط صاحب خانه؛
- بعد از غذا، شکر کردن خدا و گفتن «الحمد لله رب العالمین»؛
- خواندن دعای وارده هنگام شروع به خوردن غذا و بعد از غذا؛
- حرف نزدن زیاد بر سر سفره غذا؛
- بعد از غذا به پشت خوابیدن و پای راست را بر روی پای چپ گذاشتن؛
- برداشتن و خوردن آنچه از غذا روی زمین افتاده باشد.

در مورد آداب نوشیدن آب هم می توان موارد زیر را نام برد:

- آشامیدن آب به سه نفس؛
- ایستاده آب آشامیدن در روز و نشسته در شب؛
- آشامیدن آب نیم گرم؛
- یکجا سر نکشیدن؛ بلکه جرعه جرعه نوشیدن؛
- نیاشامیدن آب بسیار داغ؛
- نیاشامیدن آب در لابلای غذا خوردن؛
- نیاشامیدن آب بر روی چربی؛
- نیاشامیدن آب از مجاور دسته ظرف یا لبه شکسته آن؛
- نیاشامیدن آب در ظرف های مسی؛
- نیاشامیدن آب در حالت ناشتا.